

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

TRADIČNÍ PRVKY ZBOŽNOSTI JAKO VÝCHODISKO K PROHLUBOVÁNÍ DUCHOVNÍHO ŽIVOTA DĚTÍ V MLADŠÍM ŠKOLNÍM VĚKU

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D

Autor práce: Kateřina Bauerová

Studijní obor: PVČ

Ročník: 6

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

30. března 2010

Děkuji vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D
za cenné rady, čas, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

Úvod.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1. Psychologie dítěte v mladším školním věku.....	8
1.1 Mladší školní věk.....	8
1.2 Vývoj schopností a dovedností v mladším školním věku.....	9
1.3 Kognitivní vývoj.....	10
1.4 Emoční a sociální vývoj.....	11
1.5 Duševní život dětí.....	13
1.6 Duchovní vývoj dítěte.....	15
1.7 Dětská zbožnost.....	16
1.8 Dětská zbožnost v období školní docházky.....	19
2. Symbol.....	27
2.1 Symbol a sociologie.....	28
2.2 Symbol a psychologie.....	29
2.3 Symbol a filosofie.....	29
2.4 Symbol a teologie.....	29
2.5 Symboly a jejich důležitost v náboženské pedagogice.....	29
2.6 Některé symboly a jejich význam.....	31
3. Lidová zbožnost.....	36
3.1 Projevy lidové zbožnosti.....	36
3.2 Historie liturgie a lidové zbožnosti.....	37
3.3 Hodnoty lidové zbožnosti.....	40
3.4 Pobožnosti.....	41
3.5 Lidová zbožnost s Čechách.....	41
3.6 Svátky a lidová zbožnost.....	42

4. Římov.....	49
4.1 Dějiny obce.....	49
4.2 Loreta.....	50
4.3 Ambity.....	50
4.4 Pašije.....	51
4.5 Kostel.....	55
4.6 Poutnictví.....	55
II. PRAKTICKÁ ČÁST.....	57
1. Pobožnost Mariánské modlení.....	58
1.1 Průběh a řád pobožnosti.....	58
1.2 Návrh pobožnosti Mariánského modlení pro děti.....	62
2. Pobožnost Pašijové cesty.....	64
2.1 Návrh Pašijové cesty pro děti mladšího školního věku.....	66
3. Pout'ová pobožnost.....	69
Závěr a zhodnocení.....	73
Seznam literatury.....	76
Seznam příloh.....	78
Přílohy.....	79
1. Některé obrazy z Mariánského modlení.....	79
2. Vybraná zastavení Pašijové cesty.....	82
Abstrakt.....	86

Úvod

Dnešní doba je charakteristická svým rychlým tempem v oblasti vývoje, výzkumu, rozvoje průmyslu, obchodu a služeb a dalších materiálních a konkrétních oblastech působení a fungování společnosti.

Tím kdo ale za tím vším pokulhává je sám člověk. Zdá se, že již nestačí s tempem, které on sám nastolil touhou po poznání fungování věcí a dějů ve světě a snahou o blahobyt a snadnější život.

Jelikož člověk zapomněl v tom svém snažení sám na sebe, na to kdo je a na to, co je v životě podstatné, nedokáže nakonec ani všech svých dosažených výsledků a možností správně a spravedlivě využívat a výsledkem je zřejmý prospěch pouze části společnosti, ale ani u té nakonec nemůžeme mluvit o úspěchu, neboť i ten je ohraničen pouze formou hodnocení a postojem a tato měřítka jsou u každého jiná. Je potřeba vycházet z podstaty ze základu samotného života a bytí, které je jediné v Bohu. Pak takový člověk, který svět a dění v něm chápe pouze ze svého vlastního pohledu bez srovnání s učením církve, které má základ opět v Bohu, tedy v dobru a lásce, může sice jednat ze svého přirozeného rozumu, vézt „dobrý život“, ale svůj úsudek o tom co je dobré a správné opírá pouze o vlastní intuitivní pocit a hodnocení toho co je dobré či zlé. Je to v podstatě vnitřní hlas svědomí, které může být do jisté míry zastřeno a nemusí vždy zcela přesně odrážet skutečnost. V Bohu, v učení církve je vždy dobro přesně vymezeno.

Takovéto materialistické smýšlení, jehož výsledkem je utrpení a bída v mnoha částech dnešního „moderního“ světa, a které provází stále hlubší „odlidštění“ projevující se stále častějšími případy násilí mnohdy u dětí školního věku, je kromě jiného výsledkem odklonu od víry, přesněji od jejího každodenního praktikování v běžném životě, jejího žití. A jelikož společnost má základ v rodině, ve které je vychováván jedinec, jsou mu zde také předávány kladné hodnoty, příklady chování, pozitivní postoje v životě, smysl pro pravdu, lásku projevující se vlastní obětavostí a mnohé další základy budující správný charakter již v mladém věku. Je potřeba dbát velmi na výchovu dětí a to již od útlého věku a

s péčí a porozuměním jim tyto hodnoty předat, aby je samy přijaly skrze vlastní poznání za vlastní.

V praktickém životě to ale není tak snadné, člověk, zvláště mladý, ale nejen mladý je snadno sveden na zcestí, potřebuje posilu a podporu, kterou nalézá právě ve víře, v církvi, v životě s Bohem. Praktikování pobožností tuto víru velmi posiluje a upevňuje, dále ji prohlubuje a vnitřně posiluje. Výraznějším a aktivním způsobem vzbuzuje uvědomění si vlastní účasti na utrpení Kristově, na spoluutváření společnosti a sociálních vztahů v komunitě, obci a příkladem mnohem dále. To vše plyne z duchovního rozvoje z jeho prohlubování, ke kterému účast na pobožnostech velkou měrou, mnohdy však opomíjenou, přispívá. Vede ke správnému způsobu života, má vliv na kvalitu života samotného člověka, potažmo se dotýká celé společnosti, kterou nakonec utváří.

Právě praktikování pobožností, které nesou prvky tradiční zbožnosti, mohou již v dětech mladšího školního věku položit základy víry, která přetrvá do dospělosti a bude těmito lidmi opět předávána dále a tak může opět postupně dojít k oživení a prohloubení víry v naší společnosti.

Cílem této práce je zaměřit se na tradiční prvky zbožnosti jako jsou poutě, křížové cesty apod. a s jejich pomocí se pokusit prohloubit dětem duchovní život. Proto se v práci hlavně zaměřím na dětskou psychologii, symboly a tradiční zbožnosti. A v praktické části se pokusím zaměřit na návrh zbožností pro děti.

I. Teoretická část

1. Psychologie dítěte v mladším školním věku

Mladší školní věk dítěte se definuje jako věk od 6-7let až 10-11let. Začíná vstupem do školy a končí obdobím pubescence. Jak pro dítě tak pro rodiče to bývá velká životní změna. Dítě se musí naučit přizpůsobit, přijímat nové role. Najednou se musí vyrovnat s relativně dlouhým odloučením od rodiny, naučit se soustředit a zapadnout do skupiny spolužáků. S jakou úspěšností se toto vše dítěti podaří záleží do jisté míry na jeho předchozí připravenosti a představě o významu školní docházky. Tyto informace získá hlavně od rodičů a z předškolní docházky.

Náročnost a podmínky učení jsou pro všechny děti stejné a není věnována jedinečná pozornost jejich osobním vlastnostem, schopnostem a mnohdy komplikovanému rodinnému prostředí.

1.1 Mladší školní věk

Mladší školní věk začíná vstupem do školy mezi 6-7rokem a končí mezi 10-11rokem života.

Toto období můžeme označit jako věk střízlivého realismu. Na rozdíl od malého dítěte, které je závislé na svých přáních a fantaziích, a na rozdíl od dospívajícího, pro kterého je často důležitější vědět, co by mělo být správné, je školák plně zaměřen na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět a věci v něm skutečně doopravdy. Tento charakteristický rys školního dítěte můžeme pozorovat v jeho mluvě, písemných projevech, kresbách, ve čtenářských zájmech i ve hře. Školák se stále více zajímá o knihy, které ho poučují o věcech, lidech a zemích, a rozšiřuje tak vlastní poznání zkušenostmi uloženými v cestopisech, v historických a válečných povídkách, v dobrodružných románech, ale

i v dětských encyklopediích, v knihách o technických vynálezech apod. Také v jeho hře se projevuje snaha o věrné zpodobení úloh.¹

Děti v tomto věku si stále rády hrají, mají ještě rády pohádky a nejsou se schopni soustředit na jednu věc delší dobu.

1.2 Vývoj schopností a dovedností v mladším školním věku

Během celého období mladšího školního věku se zlepšuje hrubá i jemná motorika. Děti jsou rychlejší a silnější, s čímž souvisí i větší zájem o pohybové hry, ty rozvíjí obratnost, vytrvalost a sílu. Zlepšují svůj výkon v psaní a kreslení. Motorický vývoj nezáleží však jen na věku, ale i na motivaci zvenčí, jestli je dítě povzbuzováno nebo naopak tlumeno z nějakého strachu. Omezování dítěte může být nebezpečné v tom směru, že díky tomuto omezování může podávat menší výkony, ztrácet tak motivaci a zájem o pohybové aktivity. Dítě ve školním věku je si však velmi dobře vědomo svých zdarů či nezdarů a poměřuje své výkony s ostatními dětmi. Tělesná síla a obratnost jsou důležité pro postavení dítěte ve skupině, častou velkou měrou rozhodují o obdivu a oblíbenosti.²

Vyvíjí se také smyslové vnímání – „*dítě je pozornější, vytrvalejší, všechno důkladně zkoumá, je pečlivé a ve vnímání méně závislé na svých okamžitých přáních a potřebách než mladší dítě. Je proto poměrně dobrým a stále častěji i kritickým pozorovatelem. Nevnímá už věci vcelku, ale prozkoumává je po částech, až do malých detailů.*“³

Další velký rozvoj zaznamenává řeč. Dítě zvětšuje svou slovní zásobu, je schopné utvořit delší a složitější věty a souvětí. Slovní zásobu si zvětšuje i např. čtením nebo sledováním televize. Mezi dětmi jsou však ve slovní zásobě rozdíly, a to jak v obsahu, tak i v preferenci některých slov. Řeč, kterou děti používají,

¹ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 115

² Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 118

³ Cit. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 118

je víceméně stejná jako řeč, kterou se mluví v rodině. Rozvoj řeči napomáhá pamatování, učení a chápání. Paměť se s rozvojem řeči může opírat o větší slovní zásobu, čímž se rozšiřuje ve své krátkodobé i dlouhodobé podobě. Dítě zvládá lépe reprodukovat naučenou látku. Samo je schopné vymyslet a používat různé paměťové strategie.

Co se týče učení, je dítě schopné se soustředit na více aspektů učební látky, čímž roste složitost učení. Osvojuje si určité strategie učení a vlastně se učí, jak se učit.

1.3 Kognitivní vývoj

S nástupem školního věku je dítě schopno skutečných logických operací, musí se však jednat o konkrétní věci a jevy, které si lze názorně představit. Teprve na pokraji dospívání, okolo jedenácti let, je dítě schopno logických operací, i když si je nemůže konkrétně představit.

V tomto věku je také dítě obohaceno ve vývoji myšlení o stádium konkrétních operací, je schopno různých transformací v mysli současně. Zvládá chápat identitu, zvratnost a vzájemné spojení různých myšlenkových procesů do jedné sekvence.

Školák také již lépe chápe příčinné vztahy a nevykládá je čistě na základě svého antropomorfistického postoje jako předškolní dítě, kterému postačí vysvětlení, že žárovka svítí, protože jsem otočil vypínačem – zaměřuje tedy následnost za příčinnou souvislost. Naproti tomu školák se již zpravidla nespokojuje s jednoduchými soudy, jako „když je zima, tak sněží“ a „když je horko, tak je potom bouřka“.⁴

Je však opakovaně prokázáno, že mnohé z uvedených myšlenkových schopností jsou závislé na učení a mohou být vhodným výcvikem podporovány a uspíšeny.

⁴ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 125-126

„V každém případě je dnes zřejmé, že už rodina a mateřská škola v předškolním věku a škola na samém začátku vzdělávání mohou cílenými postupy podstatně podpořit výstavbu logického myšlení dítěte, tedy přispět k jeho přechodu od naivně názorného myšlení k myšlení založeném na logických operacích“.⁵

1.4 Emoční a sociální vývoj

Vývoj morálního vědomí a jednání – vývoj morálních hodnot a jednání dítěte závisí na jeho celkovém vývoji. V tomto smyslu zpracoval stádia dětského morálního vývoje J. Piaget. Rozdělil vývoj na heteronomní – morálka je určována příkazy a zákazy druhých hlavně rodičů. Je to morálka předškolního a částečně ještě školního dítěte. Druhý stupeň je autonomní – dítě již uznává, jestli je určité jednání dobré či špatné samo o sobě. Je to období těsně po začátku školní docházky až přibližně do 8 let. A třetí stádium formálních operací – dítě proniká hlouběji do podstaty mravního hodnocení a bere ohled na situaci, vnější podmínky atd. V 60. letech jeho teorii dále rozpracoval L. Kohlberg. Ten potvrdil jeho teorii tří základních stádií morálního vývoje a přidal do každého stádia ještě dva oddělené typy. Pro naše potřeby popíšeme pouze první stadium:

1. stadium; předkonvenční úroveň. Za základ hodnocení určitého jednání jsou přijímány konkrétní následky (potrestání nebo odměnění).

Typ I. - Heteronomní stadium. Dítě je plně zaměřeno na poslechnutí či neposlechnutí dospělého a na následující odměnu či potrestání. Dodržuje pravidla, aby se vyhnulo potrestání.

Typ II. – Stadium naivního instrumentálního hedonismu. Dítě jedná konformně, ve schodě s určitými příkazy a zákazy, protože za to očekává určitou

⁵ Cit. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 126

výhodu nebo předpokládá, že se vyhne nějaké nepříjemnosti. „*Vztahy mezi lidmi jsou pojímány jako výměnný obchod.*“⁶

V průběhu školní docházky také rychle narůstá schopnost seberegulace. Emoční reakce malého dítěte má v podstatě automatický charakter, ale ve školním věku již dítě dokáže své city, buďto potlačit, nebo naopak velmi jasně vyjádřit. Rozumí svým pocitům a chová se s ohledem na okolí. Dokáže je skrývat. Roste vliv skupiny, ne jen rodičů, nebo učitele.

Osvojuje si sociální role – vzorce chování v určitých situacích. Zvládá např. roli žáka, spolužáka, chlapce či dívky...

Sebehodnocení - dítě ve školním věku již nepopisuje při vlastním popisu jen objektivní charakter jako je vzhled apod., ale je si stále více vědomo svých schopností a dovedností. Srovnává se s ostatními a začíná si vytvářet stálejší úroveň sebehodnocení. V předškolním věku bylo sebehodnocení dětí hodně proměnlivé a závislé na okamžité situaci, ale kolem osmého roku života začíná být pojetí sebehodnocení poměrně stabilní. Velmi významnou součástí sebehodnocení je posuzování vlastní školní úspěšnosti., která od počátku školní docházky po celá školní léta postupně klesá, protože se děti při svém sebehodnocení stále více opírají o srovnávání s druhými.

Také role rodičů je důležitá. Existují zde dva mechanismy působení. Rodiče dávají najevo, jak si dítěte váží nebo naopak, jak jej podceňují, a tím mu jako v zrcadle ukazují jeho vlastní hodnotu. Ovšem na druhé straně jsou také rodiče vzorem chování, podle nich dítě modeluje samo sebe.

Kromě rodičů a spolužáků má na sebehodnocení vliv i učitel. Může žáka vhodně podpořit, ale může v něm také zasít pocit méněcennosti obzvláště když ho ponižuje před třídou.⁷

⁶ Cit. MUSIL, J. *Vývojová psychologie*, s. 39

⁷ Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 134-135

1.5 Duševní život dětí

Fáze zralého dětství je také nazývána fází „kritického realismu“, protože děti vidí sebe samotné a okolní svět kritickým pohledem a naprosto realisticky. Na stupni zralého dětství jsou školáci nadměru zvědaví a také ochotní se učit. Pozornost je velká, myšlení dobře zatížitelné, především výkony mechanické paměti jsou ve fázi zralého dětství zvláště dobré, proto je to optimální doba pro učení se cizím jazykům. Podle H. Nickela v pozdějším dětství nabývá vrchu plánované a záměrné učení nad učením nahodilým (malého dítěte).

Procesy učení jsou stále komplexnější. Dětem se již zvláště daří pochopit rozdílné rozměry předmětu výuky. Děti jsou také v rostoucí míře schopné organizovat a strukturalizovat učení ve smyslu určitých strategií učení se. Děti jako „realisté“ stále názorněji ukazují odklon od subjektivního a od zaměření se na sebe a stále jasnější a soustředěnější pozorování okolního světa, objektivitu. Podle J. Piageta děti nyní zrají k provádění formálních myšlenkových operací. Toto odpoutání se myšlení od subjektivních vztahů a citových vazeb vede ke zvěcnění poznání světa. Myšlení dítěte nyní začíná chápat funkční souvislosti. Vratnost (reverzibilita procesu myšlení) je teď chápána a již tak silně nepodléhá vazbě na konkrétní danost. Nyní se daří dedukci a indukci. Chápání současnosti historických událostí s jejich souvislostí v prostoru, popř. časové posloupnosti, je u desetiletého ještě známkou nadání.

Skutečnost, že od tohoto vývojového stupně lze počítat s „abstraktními“ myšlenkovými pochody, ale nemá vést k abstraktní a teoretizující formě vyučování. I když se dítě již učí a cvičí porozumět abstraktním pojmům a příčinným souvislostem mezi věcmi, stále ještě v nejširších oborech potřebuje názorně podanou skutečnost.

I na tomto stupni navazuje myšlení na názornost. Čistě abstraktní věci ještě zůstávají nepochopitelné. Obecné zákony a vhodná pravidla se získávají na konkrétně poznaném. Děti na tomto stupni nejsou ničím méně než teoretiky. Nechtějí vědět: „Co je to pravda?“, nýbrž „Je pravda to, co se mi říká?“. Neusilují ještě o uzavřený systém poznání, jsou především praktiky života. To se zřetelně projevuje na zájmech a snahách. Tak jako sbírají a zkušeně ukládají reálný

materiál, tak také shromažďují znalosti, a se zvláštním zájmem hmatatelné (značky aut, typy letadel a lokomotiv a mnohé jiné). Informace nyní získávají z odposlouchané konverzace dospělých, příležitostně z časopisů a novin a od starších kamarádů. Desetiletí jsou obzvláště dobrými a přesnými pozorovateli. Toto pozorovací nadání, dobrá mechanická paměť a extrovertní postoj vedou ke značnému obohacení ducha s jednoznačnými, světu faktů a skutečností odpovídajícími obsahy. V této fázi hmotného obohacení se ale ukazují výrazné rozdíly v zájmech chlapců a dívek.

Chlapci se více zajímají o věcný svět, o oblasti bytí přírody a o techniku. Chtějí vědět, jak co funguje a hledají příčinné vztahy. Naproti tomu dívky se rády přiklání k mezilidským vztahům a sociálním oblastem. Rozdílné oblasti zájmů vedou k tomu, že nelze zjistit mnoho styčných duševních bodů a proto také ani zvláště dobrý vztah mezi chlapci a dívkami.

Typické knihy pro chlapce a dívky, které ještě pracují s černobílým obrazem, podávají dobrý náhled do rozdílnosti světa zájmů.

Určující pro chlapce a dívky je snaha o dokonalost. Trénink pro získání jistých dovedností probíhá s pílí a rozkoší. Silně preferované jsou dovednosti uspokojující touhu po pohybu. Zřetelně upřednostňována je přitom hrubá motorika. Do soutěžení jde dítě na tomto stupni s celým nasazením své osobnosti. Při moudrém a přiměřeném využití je proto soutěživost pomůckou pro nabývání a upevňování školních vědomostí.

Pokud dosud bylo starší dítě obecně také lepším žákem, projevují se nyní stále zřetelněji rozdíly v nadání. Kolem 10. roku věku je zřejmé, zda je dítě nadání spíše humanistického nebo realistického druhu. Ale vysvědčení ze čtvrté třídy národní školy již zřetelně více či méně intelektuálně-duševní nadání (kvalitu nadání) ukazují.⁸

⁸ KORHEER, E. J. *Pedagogische Psychologie für Theologen. Entwicklungspsychologische Grundlagen*. Graz: Institut. Katechetik Religionspäd, 1990. ISBN: 3-900837-02-3.

1.6 Duchovní vývoj dítěte (dětská spiritualita)

Pojem spiritualita pochází z latinského slova spiritualitas, což je slovo, kterým byl překládán novozákonní termín pneumatikos neboli duchovní.

Pokoušíme li se o definici spirituality, nejlépe vše shrnuje výrok R. Nye o tom, že jestliže se pokoušíme o přesnou a vyčerpávající definici spirituality, můžeme si být jisti jedinou věcí: nesprávným vystižením složitosti, hloubky a pohyblivosti spirituální problematiky. Spiritualita je jako vítr. Ačkoli může být zakoušen, pozorován a popisován, nemůžeme se ho zmocnit. Myslíme-li si, že je tomu jinak, obelháváme sami sebe v tom, jak uspořádáváme svůj výzkum nebo vyslovujeme analytické závěry. Avšak nejčastěji bývá popisována v kontextu vztahů, které má člověk k sobě samému, druhým lidem, světu a transcendentnu.⁹

Duchovní zrání dítěte ovlivňuje zejména kultura, rodina, škola, vrstevníci, společenství víry, společnost a národ.

Spirituální dimenze života dítěte zahrnuje víru, pochopení Boha, vztah k němu a porozumění vztahu Boha ke světu a stvoření.

Terminologické vymezení dětské spirituality předkládá P. Sheldrake: *„Dětskou spiritualitu můžeme definovat jako dětský rozvoj vědomého vztahu k Bohu, v Ježíši Kristu, prostřednictvím Ducha svatého, v kontextu společenství věřících, které zmíněný vztah utvrzuje. Dětská spiritualita zároveň zahrnuje způsob, jakým dítě vztah k Bohu chápe a jak na něj odpovídá“*.¹⁰

David Elkind vyšel z Piagetovy teze, že kognitivní schopnosti se rozvíjí za účelem uspokojení potřeb spjatých s různými obdobími životního cyklu a na základě této skutečnosti tvrdil, že taktéž víra v Boha má svůj původ v touze dítěte nalézt trvalý objekt.

⁹ Srov. VOLNÝ, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2010-02-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz>>.

¹⁰ Cit. VOLNÝ, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2010-02-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz>>.

Od 5-7 roku života se u dětí setkáváme s náboženskou identitou odvozenou od lidí a nekonkrétní představy Boha. V modlitbách dětí tohoto věku se setkáváme spíše s vágními formulacemi magického rázu a prosbami, vyjadřujícími osobní požadavky.

Mezi 7-9 rokem se identita váže na vnější činnost nebo církev. Modlitby jsou závislé na vedení druhých osob, doprovázeny vnějšími projevy (složené ruce). Mezi 10-12 rokem dochází k transformaci, směřující ke zvnitřnění víry. Tato podoba náboženské identity zahrnuje myšlení, rozhodování a přesvědčení. Modlitba se stává osobním rozhovorem s Bohem. Touha po vyplnění vlastních přání je vystřídána ochotou podřídit se Boží vůli.¹¹

1.7 Dětská zbožnost

V dětství se může rozvíjet dětská zbožnost jen “přizpůsobením se daným formám náboženského života v rodině“. Na základě náboženských tradic a prostřednictvím příkladu dospělých dochází nejen k převzetí náboženského chování, ale i k hravému pochopení náboženského obsahu, k smysluplnému zhodnocení náboženských vztahů a k náboženské motivaci mravného chování. Zbožnost a mravnost jsou pak zakotveny v celém životě dítěte.

Tam, kde je rodina bezbožná, zůstává každá nábožensky relevantní vloha ležet ladem. Může dokonce i zakrnět, a to v takové míře, že tuto skutečnost nezmění ani výuka náboženství. Právě pro takové děti má první náboženská výuka ve škole rozhodující význam. Děti tak získají své první náboženské dojmy. První dojem má ve většině případů tak trvalý charakter, že všechny následující jsou jím specificky ovlivněny.

Víra dítěte na začátku školní docházky je víra v autoritu. Jeho náboženské představy odpovídají jeho okolí. Děti v předškolním věku nepřijímají náboženství rozumem a vůlí, ale spíše srdcem a myslí. Tam, kde se přehlíží tato skutečnost, dosáhne sice katecheta velkého množství znalostí, kterými se děti při určité

¹¹ Srov. VOLNÝ, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2010-03-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz>>.

příležitosti mohou blýsknout, ale chybí dlouhodobý účinek. Ale také tam, kde je zbožnost pravá a upřímná, neznamená ještě nic konečného, protože ještě silně spočívá na pilířích napodobování a zvyku. Toto zjištění by ale nemělo podceňovat zásadní význam elementární náboženské výchovy. I když dítě ještě není schopno vlastního a trvalého rozhodování, představuje náboženská výuka na první stupni základní školy základní předpoklad pro pozdější osobní rozhodnutí. Vyplatí se proto využít otevřenosti a připravenosti malých školáků ke zbožnosti a k modlitbě. To se lépe podaří, pokud si je katecheta vědom zvláštností dětské zbožnosti na začátku školní docházky. Např. když se dítě při hře nebo při modlitbě obrací na Boha, žádá od něj pomoc a ochranu před nebezpečím pro sebe a své blízké.

Další podstatný rys vystihuje výraz „magické chování“. Spočívá ve stále se opakujících pokusech získat nadpřirozenou moc a jejím prostřednictvím plnit vlastní přání. Toto magické duševní chování u dětí zaregistroval E. Spranger a K. Zeininger ho podrobně zkoumal. F. Roth zdůraznil rozdíly mezi magickým duševním chováním dětí a primitivních národů. Podle Rotha je magické chování těsně spjato s dětskou zbožností a má nápadnou podobnost s myšlením a chováním lidí archaických kultur.

Podle A. Vergota začíná dítě ve věku 5-7 let Boha vědomě oddělovat od svých rodičů. V jeho vědomí se začíná vyvíjet ucelený univerzální obraz Boha. V 6 letech chápe dítě Boha jako stvořitele všech věcí. Bůh je ten, kdo neustále bojuje se svým soupeřem – ďáblem. Později dochází podle A. Vergota k zduševnění představy o Bohu, kolem 11. roku může dítě dojít k určitému závěru (překonání antropomorfních představ). Antropomorfní náboženské představy, které popsal E. Spranger určují také názor na Boha. Do 8. – 9. roku věku dítěte převládá pocit přirozené důvěry.

A. Gesell zaznamenal následující charakteristické příznaky zbožnosti šestiletých dětí : věk šesti let znamená vyvrcholení dětského zájmu o moc stvořitele. Pro dítě je těžké představit si Boha, který ho vidí, ale ono samo ho vidět nemůže. Postupně si ve svých myšlenkách dává Boha do souvislosti se sférou stvoření. Chápe představu Boha jako stvořitele světa, zvířat a všeho krásného.

V šesti letech přijímá tyto představy, později o nich přemýšlí, stává se skeptičtějším a vyžaduje další vysvětlování.“

V bipolárním myšlení šestiletého dítěte má Bůh také svého protivníka. Při poučení o ďáblu jsou šestileté děti neobvykle vnímavé. Šestileté děti si vytvářejí specifický vztah i ke smrti. Obávají se, že jejich matka může zemřít. Začínají si uvědomovat případy úmrtí, které se vyskytly v jejich bezprostředním okolí nebo v příbuzenstvu a snaží se zdůvodnit příčiny těchto smrtelných případů. Zjišťují, že se neumírá jen stářím, ale že člověk může být také zabit. Zároveň si uvědomují souvislost mezi nemocí, nemocnicí a smrtí.

A. Vergote navazuje na A. Burgardsmeiera, předškolní věk považuje za fázi progresivního přechodu od naivní důvěry k uvědomělému chápání božské nadpřirozenosti, které se smíme přiblížit jen s úctou a pokorou. Z psychologického hlediska se projevilo jako nejefektivnější postupné sblížování představ, které si děti přináší s sebou, s obrazem, kterým Bible zprostředkovává boží pravdy. Je však třeba vzít na vědomí, že u dětí, pocházejících z jiných kultur, mohou určitá slova (pán, král, mistr) vyvolávat zavádějící představy. Příznivé představy pro výuku náboženství poskytuje v prvních letech školní docházky inklinování ke spekulativním otázkám. Při tom je třeba vzít na vědomí, že dítě na prvním stupni nemá žádné náboženské pochybnosti. Jeho víra je naivní, přijímá s důvěrou a bez kritiky vše, co se vyučuje. Spekulativní otázky nejsou výrazem pochyb, nýbrž příznakem vnitřního zaujetí pro předmět.

Skutečnost, že náboženský postoj spočívá v kontrastu mezi náboženskými zážitky a představami, neodporuje možnosti je bezprostředně prožívat. Je prokázáno, že šestileté děti cítí potřebu volně utvářet modlitby a přizpůsobovat je měnící se situaci. Obsahově se jedná především o prosby v tísní. Dívky projevují větší zájem o své bližní než chlapci. Pro potřebu dětí jsou vhodné rýmované modlitby, které mají zpočátku dvě, později čtyři veršované řádky. Obecně mohou šestileté děti po jednom předříkání opakovat verš o šestnácti slabikách.

Z psychologického hlediska se doporučuje utvářet elementární náboženskou výuku jako náboženský výklad okolního světa. Při tom je zapotřebí

brát zřetel na těžkosti, které vyplývají z rozdílného stavu náboženského vědění. Zvláštní pozornost je přitom třeba obrátit na to, že to, co nábožensky lhostejní rodiče ve výchově dokázali, je třeba nábožensky podpořit a motivovat.

K. Tilmann upozornil na to, že prvňáci nepřijdou do školy jako „nepopsané listy“. Taková představa by zejména u dětí z nevěřících rodin vedla k tomu, že by přeskočily ve svém vývoji cenné zkušenosti, které mají všechny děti, nepovažovaly by je za potřebné.

Výuka náboženství se dá postavit na celé radě cenných zkušeností, které děti získávají v rodině. „Ve vztahu k rodičům se děti učí milovat a být milován, přijímat a být přijímán (být akceptován), být v bezpečí, prožívat sounáležitost s rodinou. Dostává se jim péče, pomoci, pochvaly, uznání, ale někdy i pokárání a potrestání. Děti dělají chyby, učí se uznat chybu, litovat své viny, omluvit se, polepšit se. Někdy pocítí uží zahanbení z dalšího selhání, potřebují odpuštění. Učí se ptát a dostávat odpovědi, otevřít své nitro, sdělovat své myšlenky a názory, svěřovat se, být pochopeny i nepochopeny.¹²

1.8 Dětská zbožnost v době školní docházky

I když byla v prvních letech školní docházky ochota přijímat do hodin náboženství, jak děti z náboženských, tak i z nenáboženských rodin stejná, v průběhu třetího ročníku se náboženské rozdíly domácností zřetelně projevují: a to ve znalostech náboženství, ve slovní zásobě a modlitbách i v postojích. A to především tam, kde rodina své náboženství intenzivně praktikuje. Náboženský výraz je určován napodobováním a často utvářen formou, přisvojenou si opakováním a zvykem.

Tak je např. představa Boží lásky závislá na druhu lásky, kterou dítě zažívá v rodině. Obraz Boha je ve svých konkrétních rysech spoluutvářen

¹² KORHEER, E. J. *Pedagogische Psychologie für Theologen. Entwicklungspsychologische Grundlagen*. Graz: Institut. Katechetik Religionspäd, 1990. ISBN: 3-900837-02-3.

obrazem otce. Existující nebo chybějící sourozenecké vztahy trvale zabarvují pojem a obsah zážitku všech náboženských výpovědí o „bratrství“ atd.

V představě Boha je ve třetí třídě ještě přítomen silný fantasticko-magický moment. Ještě u devítiletého dítěte bývá magická moc téměř jediným vysvětlením božské všemohoucnosti. Výpovědi o Bohu se často ještě vyčerpávají v naivních údajích jako zářivý, milý, krásný. Mnohem méně se používají přívlastky jako mocný, velký, silný.

Výpovědi jako „Bůh je duch“ se sice reprodukuje jako ozvěna školní výuky, ale při bližším zkoumání se většinou projevují jako načtené knižní a slovní vědomosti. V průběhu čtvrtého roku školní docházky je sice „magický“ prvek v doprovodu realistického postoje pomalu a trvale zatlačován, přesto se ještě dlouho zdržuje „v podzemních pláních zbožnosti“.

Pokračující intelektuální vývoj vede od tohoto věku stále častěji k otázkám jako: „Když Bůh vše stvořil, kdo stvořil jeho?“ Bylo by chybou na takové otázky odpovídat teologickou disputací. Přiměřené jsou jednoduché odpovědi, odpovídající duševnímu objemu školáků. Na uvedenou otázku se uspokojí s jednoduchou odpovědí: Bůh by nebyl Bohem, kdyby i jeho někdo stvořil. Podrobná studie věkově specifických otázek jednotlivých ročníků předložili v roce 1984 D. Boßmann, G. Sauer, K. Deßecker. Pod hlubinným psychologickým aspektem analyzovali nejen otázky, ale i kresby mladých lidí. Jedna jimi předložená kresba devítiletého chlapce představuje Boha jako nadrozměrného člověka s andělskými křídly a kolem něj planety o velikosti míčů. Je to obraz věkově charakterizované snahy sjednotit dochované představy o všemocném nebeském otci, „umístěném“ ještě ve vesmíru, s novým přírodovědným poznáním z výuky.

Postupné připravování zduchovnělého pojmu Boha je dětské chápavosti vstřícné a dovoluje v každém ročníku oživovat nové perspektivy víry v Boha. Stejně stupně platí pro představy o nebi, pekle aj.

Když se tedy na určitém stupni „konkrétních myšlenkových operací“ (J. Piaget) hovoří o „lásce“, lze předpokládat, „že nyní je chápáno i slovo „TY“. Láska již tedy není vztahována na sebe samu, bude také konkrétně pomáhat. Dítě

nyní chápe, že je Ježíš miluje a že zemřel pro všechny hříchy světa. Láska ale potřebuje konkretizaci, např. Ježíšův kříž, na němž je vidět, že Bůh miluje celý svět. Boha lásky si tedy dítě na tomto myšlenkovém stupni dokáže představit jen přes konkrétní čin lásky.

Charakteristikou zbožnosti tohoto věkového stupně, navíc ještě posilovanou postojem mnoha dospělých a často působící až do dospělosti, je postoj „dávám abys dal“ vůči Bohu a svatým. Dítě se modlí, chodí do kostela a přináší „oběti“, aby mělo úspěch při školní práci, splnila se jeho přání nebo aby se vyhnulo trestu. Zklamání, když se přání nebo plány tohoto druhu neuskuteční, mohou na tomto stupni již vést k tomu, že děti se již více nemodlí a od Boha se odvrací, tak jako zazlívají rodičům, že jim něco odeprou. Takový postoj nás vede k poznání, že nadpřirozená povaha Boha ještě nebyla pochopena vůbec nebo jen málo. Ukazuje pokřivenou egocentrickou představu Boha, o jejíž opravu je třeba taktně usilovat. Nakolik je taková egocentrická představa Boha na tomto věkovém stupni ještě podmíněna vývojem, skrývá ale i výchozí body výchovy ke zbožnosti. Protože osmi- a devítileté děti jsou ve svém myšlení a snahách ještě zaměřeny na sebe, jsou dokonalé lásky zpravidla stejně málo schopny jako k dokonalé lítosti. Láska k Bohu je u nich většinou výrazem dětské vděčnosti.

Tato vděčnost za přijatá dobrodiní Boha je účinným motivem pro modlitby a základem budování důvěry v Boha a naději.

Při modlitbách školáci převážně používají ve škole naučené texty. Volnými modlitbami se na Boha obrací většinou v pozemských věcech. Přitom se nesobecké pohnutky objevují u dívek častěji než u chlapců. Spontánní modlitby vyjadřující lásku a poděkování jsou vzácné. Když se tedy u dětí zjistí potřeba přizpůsobovat modlitby dané situaci nebo je volně tvořit, je nutno toto v katechezi uchopit a podporovat.

Vedle toho je ale třeba využít dobré mechanické paměti a schopnosti se učit a předávat základní poklad pevně daných modliteb a textů písní. Přitom je třeba nepřehlédnout, že vzorce modliteb, které dítě zná z dřívějších let, je nutno rozvíjet a prohlubovat. V modlitbách je záhodno obracet se na dospělého,

umocněného Krista a nikoli na Ježíška, tak jako má být téma následování více orientováno na dospělého Ježíše než na Ježíška.

Postava Krista nabývá pro dítě v těchto letech stále více zřetelnosti a skutečnosti. K záměnám s Bohem Otcem už nesmí docházet. Od konce druhého roku školní docházky stojí Kristus stále silněji ve středu náboženského zájmu dítěte a to se k němu citově přivrací.

Náboženských oslav se osmi- a devítileté dítě účastní z pudu napodobování nebo z poslušnosti k autoritám. Při zmínce takových náboženských prožitků nejednou zjišťujeme téměř náhlou změnu. Dítě právě i v náboženské oblasti velice snadno podléhá svým náladám a okamžitým impulsům, obecně ale se intenzivně dovolává náboženských impulsů. Pokud se podaří školáky z nábožensky netečných rodin získat pro pravidelnou návštěvu nedělní mše, pak tento zvyk většinou vydrží po celou dospělost. Osmi- a devítileté děti podle zkušeností tvoří relativně pevné jádro pravidelných návštěvníků mší pro děti. Že ale tento zvyk ještě neznamena trvalý a pevný životní návyk, ukazuje pomalý, ale trvalý úbytek návštěvníků mší v následujících letech.¹³

Charakteristika závislosti duchovního vývoje dítěte ve věku 1.- 3. třídy na tělesných, mentálních, emocionálních a sociálních podmínkách

TĚLESNÝ ROZVOJ DÍTĚTE U DĚTÍ 1.-3. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
aktivita	časté změny tempa	
ovládání malých svalů	možnost vyzkoušet si nové dovednosti	

¹³ KORHEER, E. J. *Pedagogische Psychologie für Theologen. Entwicklungspsychologische Grundlagen*. Graz: Institut. Katechetik Religionspädagogik, 1990. ISBN: 3-900837-02-3.

	dovednosti	
rozvoj hlasu a rytmičnosti	aktivní zpěv	

MENTÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 1.-3. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
záliba v dramatu	dramatizace biblických příběhů	Bible má odpověď na mé otázky
kreativita	různé formy vyjadřování	
omezené chápání času a prostoru	málo odkazů k chronologii a zeměpisu	
rozvoj myšlenkových dovedností	možnost učit se činností	
doslovné konkrétní myšlení	vyhýbat se abstraktním konceptům	
schopnost soustředit se 10-15 minut	častá změna aktivit	
dobrá paměť	postupné zadávání pokynů	
schopnost psát a číst	učení se z paměti	
	nezávislá činnost využívající nových dovedností	

EMOCIONÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 1.-3. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno

		naučit se
upovídánost, dožadující se pozornosti	animátor starající se o malý počet dětí	Bůh mi pomáhá dělat, co je správné
formující se sebepojetí	aktivity umožňující dosažení úspěchu	
rozvíjející se schopnost sebeovládání	spravedlivá a jednoznačná disciplína	
hledající souhlas	možnost přijmout na sebe zodpovědnost	

SOCIÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 1.-3. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
záliba v kolektivu vrstevníků	aktivity v kroužku	dokáží sdílet
učení se spolupráci	skupinové aktivity	
potřeba nezávislosti	úlohy přiměřené schopnostem	Boží lásku s jinými

DUCHOVNÍ ROZVOJ DÍTĚTE U DĚTÍ 1.-3. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
dokáže pochopit odpuštění	vzory odpuštění a smíření	Bůh odpouští
rozvoj osobnostních hodnot	biblické standardy volby životního stylu	Ježíš je Spasitel

	životního stylu	Spasitel
otázky o Bohu a nebi	doprovázení při studiu Bible	

Charakteristika závislosti duchovního vývoje dítěte ve věku 4.- 6. třídy na tělesných, mentálních, emocionálních a sociálních podmínkách

TĚLESNÝ ROZVOJ DÍTĚTE U DĚTÍ 4.-6. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
ovládání velkých a malých svalů	různé aktivity a úkoly	
vitalita, aktivita	častá změna prostoru	

MENTÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 4.-6. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
začíná chápat abstraktní koncepty	uvedení do abstraktních konceptů	Boží záměry je možno vysledovat v dějinách
schopnost usuzování	možnost učit se objevováním	
teoretické dovednosti	aktivity spojené s řečí a písmem	
delší schopnost soustředění	komplexnější činnosti	
uvědomění si časoprostoru	odkazy k chronologii a zeměpisu	

EMOCIONÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 4.-6. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
touží být jako dospělý	náročná odpovědnost	Ježíš je můj hrdina
nestálé emoce	láska, podpora, stálost	
uctívání hrdinů	modely zbožného životního stylu	

SOCIÁLNÍ ROZVOJ U DĚTÍ 4.-6. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
vyžaduje přijetí vrstevníky	usměřované sociální interakce	dokáží přivést kamarády do církve
menší nároky na souhlas dospělých	usměřované vedení k samostatnosti	
záliba v soutěžích	omezená soutěživost jako motivace	

DUCHOVNÍ ROZVOJ DÍTĚTE U DĚTÍ 4.-6. TŘÍDY		
charakteristika	potřeby	co je schopno naučit se
dokáže pochopit význam spásy	jasná prezentace evangelia	Ježíš je můj Pán

rozvíjí se smysl pro morálku	doprovázení k rozhodnutí	Bůh má plán pro můj život
------------------------------	--------------------------	---------------------------

14

2. Symbol

Definice symbolu jako takového neexistuje. Je to totiž něco, co se nedá ohraničit, zkonstatovat, nebo s naprostou přesností uchopit. Jazykový původ slova Symbol pochází z řečtiny. Slovo „samballein“ znamenalo spojovat dohromady. Sumbalon bylo původně poznávací znamení, předmět rozříznutý na dvě části, jejichž přiložení umožňovalo vlastníkům každé části poznat, že jsou si blízcí jako dva bratři, a podle toho se přivítat, i když se předtím nikdy neviděli.¹⁵

Z antické řeči známe různá „symbola“, právnícké smlouvy, hesla ve věštbách... Toto slovo znamená syntézu, nebo spojování do různé jednoty. Různé spojování a doplňování prvků stojících proti sobě, které ovšem na začátku byly od sebe odděleny.

„Tak se v symbolu setkávají vždy jedno s druhým: tvar a idea, popředí a pozadí, zjevné a skryté, vědomé a nevědomé, tělo a duše, světské a božské. Nebylo by žádným symbolem to, co by mohlo být po ruce pouze ve své předmětové podobě, aniž by to v sobě obsahovalo smysl nebo přesažení vlastní předmětnosti. Symbolické může být pouze to, co jednou daností otevírá jinou danost.: symbol kříže může otevřít skutečnost smrti i nesmrtelnosti.“¹⁶

Někdo může používat symboly k čemukoli, co pro někoho značí něco jiného: černé mraky znamenají nástup špatného počasí. Nebo je někdo používá pouze k vyjádření explicitně zavedených znaků různého druhu: červený prapor je symbolem nebezpečí, bílý symbolem kapitulace.

¹⁴ Srov. VOLNÝ, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2010-02-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz>>.

¹⁵ Srov. MUCHOVÁ, L. *Bůh je jako mrakodrap*, s. 18

¹⁶ Cit. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 10

Symbole jsou hmatatelné vyjádření myšlenek, abstrakce ze zkušenosti zachované ve vnímatelné formě, konkrétní ztělesnění myšlenek, postojů, soudů, tužeb nebo věr.¹⁷

2.1 Symbol a sociologie

V sociologii se symbole zabývá směr nazvaný symbolický interakcionismus. Zakladatelem této teorie je G. Mead. Podle něho je jazyk podstatnou součástí společenského jednání. V jazyce existuje řada znaků a symbolů, které mohou sloužit jazykovým účelům a původ jazyka podle něho spočívá v gestu, které se člověku může jevit jako výraz pocitů či postojů. Např. strach je vyjádřen útekem, láska obětím apod.

Takováto gesta, která naznačují nějakou ideu nazývá Mead signifikantní (významuplná). Mezi tím, kdo gesta vysílá a kdo je přijímá, dochází k oboustranné výměně. Oba musí chápat smysl těchto gest, které jeden z nich vyjadřuje, a aby k tomu mohlo dojít musí mít toto gesto (symbol) pro všechny stejný význam. V těchto signifikantních symbolech vidí Mead původ lidské duchovnosti, inteligence a vědomí.

Díky procesu vzájemného porozumění smyslu našich gest vzniká v sociální interakci systém signifikantních gest či symbolů, který je zakotven ve společenských zkušenostech lidí.

V symbolickém interakcionismu je pojem symbol použit pro veškeré jednání člověka, které má význam, a díky čemuž druhý člověk vykládá smysl našeho i svého vlastního jednání. Díky interakci je udržována kvalita symbolu a žádný symbol nemůže existovat sám o sobě, takže jakmile vypadne z pole jednání osoby nebo skupiny, ztrácí svůj symbolický charakter.¹⁸

¹⁷ Srov. GEERTZ, C. *Interpretace kultur*, s. 107

¹⁸ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 26-27

2.2 Symbol a psychologie

Problematikou symbolů v psychologii se zabývali především Z. Freud ve své psychoanalýze a C.G. Jung ve své analytické psychologii.

Psychologie na symboly nazírá hlavně v lidských snech a v lidském myšlení a jsou klíčem k procesu léčení neurotických chorob. Symboly mají v tomto případě jakousi funkci „mostu“, pomocí něhož může pacient např. v malbě vyjádřit to, co jinak vyjádřit nedokáže.

2.3 Symbol a filosofie

Z filosofického hlediska je nejdůležitější schopnost symbolů vytvářet jakýsi most, který ukazuje na to, co je známé, a zároveň odkazovat na skutečnost, která je nad onou známou a na to, co je nevnímatelné, neznámé. Symboly otevírají poznávací procesy, které nás vedou do vlastní hloubky a současně k jiným lidem.¹⁹

2.4 Symbol a teologie

Každé náboženství vyjadřuje své výpovědi o transcendentální skutečnosti pomocí symbolů. Paul Tillich, který se zabývá otázkou vztahu mýtu a náboženství tvrdí, že vztah mezi mýtem a symbolem lze vyjádřit takto: Mýty jsou přítomny v každém aktu víry, neboť řeč víry je symbol.²⁰

2.5 Symboly a jejich důležitost v náboženské pedagogice

Úkolem pedagogiky obecně je pomoci člověku na cestě k jeho lidství i cestou formování jeho schopnosti zažívat, chápat a tvořit symboly. Úkolem náboženské pedagogiky je navíc pomáhat mu, aby odkryl i poslední hloubku jejich poselství, kterým je poselství o smyslu života, naplňujícího se

¹⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Bůh je jako mrakodrap*, s. 14-15

²⁰ Srov. tamtéž

ve skutečnosti, která jeho samého přesahuje a kterou křesťanství nazvalo Bohem.²¹

Podle H. Halfbase pochází první dochovaný doklad o náboženském symbolickém jednání z doby neandrtálského člověka. V severním Iráku byla nalezena jeskyně s mnoha hroby a v jednom z nich byl zemřelý položen na lehátko z větví a jeho tělo bylo zasypáno květy.

První náboženské rituály pocházejí z doby kamenné. Jako kultovní místo sloužily jeskyně. Přístup k nim byl velice složitý a bylo potřeba sestoupit hluboko do jeskyně přes různá úskalí. Cesta byla velmi obtížná a dlouhá, mající charakter labyrintu. Jednalo se o symbol cesty do dělohy „Velké Matky“, s čímž souvisí původní jazykový význam slova ritus = cesta. Rituál je symbolická cesta konaná v jednotě duše i těla, spojená často s tancem, díky němuž byl utvářen kruh, spirála nebo labyrint, aniž by byl člověk nucen tyto symbolické struktury promýšlet. Z toho vyplývá důležitá funkce náboženského rituálu a to sice, že ve všech náboženstvích představuje cestu, která vede jednotlivce i celá společenství do „zkušenosti se symbolem“. To znamená do skutečnosti, kterou lze odkrýt pouze skrze symbol.²²

Náboženství se tedy v symbolu zpřítomňuje, ztělesňuje, náboženství je v symbolu zažité.

Obecná řeč symbolů se lépe chápe z lidové tvorby, která se dnes, ale ve značně zúžené formě projevuje jako folklór. Dnes však i na venkově mizí smysl pro hluboké kořeny, díky nimž i nejprostší lidé dříve zcela intuitivně a bez problémů rozuměli metaforám a symbolům. Dříve lidé neměli potíže rozumět mýtům, pohádkám, pověstem a legendám, aniž by jim někdo složitě vysvětloval obsah. Vše bylo přijímáno jakýmsi podvědomým způsobem. Např. svatojanské ohně, stavění máje, masopustní oslavy, velikonoční pomlázky apod. Nikdo z aktérů těchto zvyků nemusel nic vědět o symbolech. Prožívali v těchto

²¹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 57

²² Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 58

zvycích bezprostřední výraz svého vlastního životního pocitu. Podvědomě v symbolech žili a podvědomě je dále předávali.

Ale ztrátou tohoto citu pro dnešního člověka se ztratil i celý tento symbolický svět.

I současné křesťanství ztrácí svůj vztah ke svým vlastním symbolům. *„Když srovnáme bohatství a hloubku středověkého symbolického světa s nynějším církevním životem, vidíme, jak byly zúženy tyto staré středověké symboly na nic neříkající dekoraci, na duchovní a duševní trosky. Snad se tím dá vysvětlit stádovitá účast věřících na velkých církevních slavnostech a poutích i nezáměrná veřejnost, která s nepochopením hledí na televizní obrazovku, na níž jde průvod biskupů s mitrami a berlami, mohutná asistence, znějí fanfáry, zvony, lidé poklekají, třpytí se monstrance, blýskají se prsteny na žehnajících rukou...“*²³

V našich zemích nastal proces odsymbolizování s nástupem osvícenství a technického věku.

Faktem však zůstává, že řeč symbolů hluboce souvisí s duševní a duchovní podstatou člověka a každý, kdo se jí snaží porozumět nachází sám sebe a vrací se do svého „duchovního domova“.²⁴

Následující kapitola v krátkosti popisuje význam a obsah jen několika vybraných symbolů, se kterými se v každodenním životě neustále střetáváme, mnohdy je nevědomě sami také často používáme právě v komunikaci s ostatními lidmi, kdy se využívá právě jejich schopnosti rychlým a snadným způsobem předat někdy i poměrně obsáhlou informaci.

2.6 Některé symboly a jejich význam

Cesta

Je to symbol životního putování či směřování. Symbolizuje lidskou existenci obecně, existenci dynamickou, schopnou pohybu ve všech úrovních a to

²³ Cit. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 60

²⁴ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 61

tělesnou počínaje a duchovní konče. Umožňuje člověku měnit místo svého pobytu i směr myšlenek a citů. Může se stát metaforou pro všechno nové, co v životě potkáváme, a jejímž prostřednictvím dospíváme.

Jak se na cestě pohybujeme, měníme sami sebe. Na své cestě můžeme i nalézt ty, co putují s námi nebo své průvodce. Je možné najít i jiné cesty než jsou ty pravé, můžeme jít oklikami, přijít na scestí. To vše nás formuje a činí naši cestu osobitou a jedinečnou.

Snad všechna náboženství vnímají symbol cesty jako symbol významný, a to protože v povaze a přirozenosti člověka patří vyjít odvážně ze známého místa a vydat se za hlasem touhy a za novými cíly. Např. buddhisté nazývají cestou lidský život od počátku až ke splnutí v nirvánu. A ve Starém zákoně má cesta trojí význam. Za prvé: nevyzpytatelný Boží plán, dle kterého Bůh ze své vůle řídí celý vesmír. Za druhé: životní pouť člověka na této zemi. A za třetí: životní způsob, který může být dobrý, pohodlný, ale i špatný.

Symbol cesty je možné nalézt v sakrálních stavbách, chrámech, obětištích, v tradicích křížových cest apod. Katolická liturgie je také komponována jako cesta. Typickým je například pohřební procesí, které symbolizuje vzestup zemřelého do ráje. I životní příběhy zakladatelů náboženství, či jejich velikánů a svatých jsou popisovány jako poutě či cesty.

Jedna z velmi důležitých knih ve Starém zákoně je nazvána Exodus = vyjítí a popisuje východ z Egypta. V Novém zákoně se starozákonní symbol cesty jen projevuje. Ježíš promlouvá k národu a obrací se k nim způsobem, který osvobozuje od utlačení a dává nový smysl života tím, že nabízí svobodu Božího království. Ježíšova cesta vede k chudým, nemocným, hříšným a odmítaným.

A ukazuje jim cestu, po které je uschopňuje jít. Následovat Ježíše znamená jít s ním po jeho cestě. Ježíš sám o sobě říká: „Já jsem cesta, pravda a život“,

Motiv cesty má ještě jedem aspekt a to, že nezamlčuje překážky a nástrahy a setkání s utrpením, které se člověku staví do cesty. Toto utrpení však má svůj smysl. Smyslem cesty není dosáhnout závratné kariéry či úspěchu, ale smyslem je

dosáhnout cíle. Pro křesťany je garantem tohoto cíle sám Bůh. Křesťanem je ten, kdo je citlivý vůči utrpení druhých na jejich cestě.²⁵

Geometrické tvary

Nejjednodušším a nejčastějším symbolem je symbol kruhu. Všechny body jsou stejně vzdáleny od středu. Není zde žádný bod před jiným nebo za jiným. Kruh představuje něco neohraničitelného, uzavřeného, věčného. Je to symbol jednoty, nekonečnosti, dokonalosti. Znamená čas i věčnost. Motiv kruhu se objevuje mimo jiné také u andělské svatozáře. Často je kruh i symbolem Boha.

V mystických systémech je bůh znázorňován jako kruh se všudypřítomným středem, což naznačuje dokonalost a neuchopitelnost pro lidské chápání.

Symbol kruhu lze však nalézt i v nejobyčejnějších věcech denního života jako je talíř, hodiny, slunce, měsíc, opakující se roční období... Kruh také nacházíme v řadě her, tanců a běžných denních aktivit. Podle starých antických filosofů je to nejdokonalejší tvar. Např. Platonova *Alatida* je líčena jakou soustavou soustředěných kruhů pevniny a vody.²⁶

Jsou tu však i další geometrické tvary, které se používali např. při stavbě katedrál. Jejich směřování vzhůru k nebi mělo v pozorovateli probouzet pocit neohraničené duchovní síly. Avšak naopak nepravidelné linie vyvolávají u lidí pocit nespokojenosti a stísněnosti.

Čtverec symbolizuje stabilitu, spolehlivost, bezpečí a jistotu. Představuje zemi a vše omezené. V islámu dokonce symbolizuje srdce, které se podobá čtverci tím, že na něho působí čtyři vlivy a to: božský, andělský, lidský a ďábelský.

²⁵ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 144-150

²⁶ BIEDERMANN, H. *Lexikon symbolů*. Beta 2008 ISBN: 978-80-7306-362-7.

Trojúhelník symbolizuje aktivní mužský princip. S vrcholem vzhůru symbolizuje výstup k nebi nebo oheň, a s vrcholem dolů symbolizuje požehnání nebo vodu.²⁷

Voda

Člověk z vody povstal a nikdy se od ní nemůže příliš vzdálit. Symbolika vody je právě v tomto významu. Voda je součtem možností, je matkou všeho co existuje. Staré náboženské tradice hleděly na vodu jako na prazáklad světa, jako na elixír nesmrtelnosti.

Jedním ze symbolických významů vody je voda jako prvotní substance. Tuto myšlenku obsahuje i učení o vzniku světa v Bibli „*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdňá a nad propastnou tůňí byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.*“²⁸

V archaických kulturách je voda pojímána jako pramen všeho živého jako elixír života. Voda omlazuje, léčí a dává věčný život. Existují ozdravné prameny k nimž není lehký přístup, že se k němu nedostane každý. Tento motiv se často objevuje v pohádkách, kdy synové hledají otci živou vodu. Vzniklo mnoho míst, kde voda léčí jako jsou například lázně, nebo místa zázračná jako např. Lurdy.

Voda je však také nositelka zkázy, ale tato zkáza je spojena s myšlenkou očisty. Po potopě nastává zrod něčeho nového a očištěného. Takto je voda použita i v symbolice křtu (zrození z vody).

V Novém zákoně Ježíš přemáhá ničivou sílu vody = tiší bouři, kráčí po moři. Tyto příběhy naznačují jeho moc nad životem.²⁹

Symbolika vody tedy, jak jsme si již řekli, otevírá příběh Bible při stvoření a také vrcholí v jejím závěru: „*A ukázal mi řeku živé vody, čisté jako křišťál, která*

²⁷ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 137-138

²⁸ Cit. Bible GN 1,1

²⁹ Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 168-171

vyvěrala u trůnu Božího a Beránkova“³⁰ a o kus dále: „*A Duch i nevěsta praví: „Přijď!“ A kdokoli to slyší ať řekne: „Přijď!“ Kdo žízni ať přistoupí; kdo touží ať zadarmo nabere vody živé.*“³¹

Strom

Symbol stromu ztělesňuje život, spojení světa oblohy, země a vody. Byla mu připisována božská energie. Stromy byly dokonce uctívány.

H. Helfbas rozezná tři symbolická vyjádření stromu a to: stromy světa, stromy života a stromy slavností.

Stromy světa: Ve všech kulturách lidé nacházeli svůj vztah ke stromům jako symbolům vesmíru. Kořeny stromů sahají hluboko do země a koruna se svými větvemi dotýká nebe. V tomto spojení se strom stává středem světa a symbolem univerza. Jako strom života tedy spojuje nebe se zemí a je symbolickou podobou osy světa.

Stromy života: Mezi stromy světa a stromy života není úplně přesná hranice. Tam, kde je spojen strom světa se symbolem života, tam se v jeho blízkosti nachází pramen nebo studna jako voda života. Možná se právě z tohoto dávnověku dochovala tradice zasadit strom při narození syna.

Stromy slavností: Jsou to stromy užívané při slavnostech a jsou v určitém napojení na stromy života i stromy světa. Mají kořeny hluboko v historii regionu a dávají slavícímu společenství požehnání a zdraví. Mezi známé patří májové stromy (májky), které jsou symbolem života. Májky se také staví při vztyčení nových krovů při stavbě domu a mají obyvatelům přinášet zdraví, štěstí a požehnání. Nejznámějším slavnostním stromkem je asi vánoční stromeček.

Největší bohatství symboliky stromu však nacházíme v křesťanském symbolu kříže. Ukazuje obraz vztahu mezi stromem života v ráji a stromem

³⁰ Cit. Bible Zj 22,1

³¹ Cit. Bible Zj 22,17

nového nebe, kdy strom života v ráji je předobrazem kříže, a tento kříž je středem dramatu spásy člověka.³²

Jedna židovská pověst vypráví, že otec Abrahám všude kam šel sázel stromy. Ale ty však nechtěly správně růst. V Kennanu ale zasadil strom a ten prospíval. Díky tomuto stromu Abraham věděl, kdo je s Bohem a kdo s modlami. Když totiž přišel pod ten strom někdo, kdo byl s Bohem, tu ten strom rozložil nad ním svoje větve a vytvořil kolem jeho hlavy příjemný stín. Kdo však byl zajedno s modlami, od toho se strom odvrátil a větve obrátil vzhůru. Věděl tedy, že je to pohan.³³

3. Lidová zbožnost

Lidová zbožnost je „žízeň po Bohu“, kterou mohou cítit jen chudí a prostí lidé. Označujeme jí různé kultické projevy a to, buď soukromé nebo společenské, odvozené z ducha lidu či národa a jeho kultury.

Pro lid sebou přináší vyvinutý smysl pro Boží vlastnosti a to, že Boží láska se mezi námi stále projevuje, a plodí ctnosti jako např. trpělivost, snášení každodenního kříže, soucit s druhými, ale hlavně živou zbožnost.

3.1 Projevy lidové zbožnosti

Lidová zbožnost je charakterizována velkou rozmanitostí a bohatostí gest, tělesných i symbolických projevů. Např. zvyk políbit či se jen dotknout rukou nějakého obrazu, relikvie či posvátného předmětu. Nebo podnikání poutí či procesí. Nošení medailek či škapulířů. Je to krásný způsob toho, jak vyjádřit city srdce a úsilí o křesťanský život. Bez tohoto vnitřního citu nastává nebezpečí,

³² Srov. MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, s. 161-165

³³ BIEDERMANN, H. *Lexikon symbolů*. Beta 2008 ISBN: 978-80-7306-362-7.

že tato krásná symbolická gesta upadnou jen do obyčejných zvyků, nebo v horším případě do pověr.

Také zpěv zabírá v lidové zbožnosti významnou úlohu. V péči o zachování dědictví zpěvů přijatých z tradice se musí snoubit s biblickým a církevním cítěním a i s otevřeností pro nezbytné úpravy.

Velmi důležitým projevem lidové zbožnosti jsou i různé svaté obrazy. Jejich uctívání patří k přirozené katolické zbožnosti, o čemž svědčí velké umělecké bohatství, s nímž se můžeme setkat v kostelích a na poutních místech a na jejichž vzniku měla lidová zbožnost mnohdy velký podíl.

Rozmanité projevy lidové zbožnosti doprovází rytmus, jež udává střídání dne s nocí, měsíců a ročních období. Nebo se lidová zbožnost váže na určité zvláštní dny, radostné či smutné události. Ale hlavně je to svátek spolu s dny příprav, které daly vyniknout náboženským projevům.³⁴

3.2 Historie liturgie a lidové zbožnosti

Již v apoštolské době nacházíme vzájemné prolnutí mezi liturgií a lidovou zbožností. Jedinou směrodatnou skutečností tehdejší doby byl sám Kristus a jeho slova. Všechno ostatní (dny, měsíce, roční období, svátky, pokrmy a nápoje) bylo druhotné. Nicméně již během prvního století lze najít projevy osobní lidové zbožnosti, která vycházela hlavně z židovství a projevovala se následováním Ježíše ohledně neustálé modlitby. Tedy každý okamžik, radostní či smutný dával prostor pro projev chvály, proseb či kajícínosti.

Od 2. století začínají projevy zbožnosti volně splývat v liturgii. I v rámci úcty k mučedníkům jsou patrné lidové zvyky. V tomto období se tedy lidová zbožnost a liturgie nijak nestavějí proti sobě.

Ve 4. a 5. století se začíná liturgie a lidová zbožnost přizpůsobovat a formovat. Různé místní církve nepovažují za nic špatného přijmout do liturgie patřičně upravené slavnosti a sváteční kultické formy pocházející z pohanského

³⁴ Srov. *Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství 2007, ISBN: 978-80-7195-152-0. s. 18-20.

světa. Kromě dnů Páně, Velikonoc a postních období se ještě stanovují další zvláštní dny jako Zjevení Páně, Narození nebo Nanebevstoupení. Nebo dny určené k uctění památky nějakého mučedníka či svého zesnulého duchovního pastýře.

Je tedy důležité říci, že procesu formování liturgických obřadů nejsou nijak cizí lidové prvky.

Ve středověku, hlavně na východě se odehrává boj proti obrazoborecké herezi, která je překonána v 9. století. Poté se plně rozvíjí ikonografie. Posvátná ikona, která má svou nezaměnitelnou schopnost symbolického zprostředkování je sama součástí slavení liturgie. Zrcadlí slavná tajemství a předkládá je věřícímu lidu.

Rozšiřování křesťanství dává v dlouhém období sahajícím od 7. do 15. století vymezovat a postupně prohlubovat rozdíly mezi liturgií a lidovou zbožností až na konec vzniká určitý dualismus ve slavení. Totiž paralelně k liturgii slavené v latině se vyvíjí lidová zbožnost, která je vyjadřována lidovým jazykem a na které má podíl celé společenství.

Proto ve středověku vznikala a vyvíjela se mnohá středověká hnutí a spolky právní i církevní povahy. Například vznikaly nové řeholní řády, věnující se kazatelství, které si osvojily jednodušší formy slavení bližší lidu. Náboženská sdružení dávají vzniknout aktivitě lidové povahy, které pro své setkávání staví kaple, volí si patrona a slaví jeho svátek. Tak tedy během celého středověku se rychle rodí a rozvíjí řada projevů lidové zbožnosti, z nichž mnohé přetrvaly až do dnešní doby. Konají se různá náboženská představení, rodí se poezie, která nalézá široké uplatnění v lidové zbožnosti a podporuje účast věřících, objevují se různé náboženské formy uctívání nejsvětější svátosti, recitace růžence, pobožnosti konané na Velký pátek.

Přibývá forem lidové úcty k blahoslavené Panně Marii a ke svatým, poutě na svatá místa, uctívání relikvií, litanie, novény, zasvěcené měsíce. Ve středověku je tedy vzájemný vztah liturgie a lidové zbožnosti stálý a vzájemně propojený, nicméně převažuje určitý dualismus. Ke konci středověku obojí prochází krizí. Liturgie kvůli porušení jednoty bohoslužebného života, druhotné prvky získávají

přemrštěný význam na úkor toho, co je hlavní a v lidové zbožnosti v důsledku absence hlubší křesťanské katecheze ohrožující správný výraz křesťanského kultu.

V období kolem 15. a 16. století, díky zeměpisným objevům v Africe, Americe a na Dálném východě nabývá otázka vztahu mezi liturgií a lidovou zbožností nového rozměru. Nástrojem k předávání evangelní zvěsti se stávají pobožnosti, následně i prostředkem k uchování křesťanské víry. Setkání v takovýchto kulturách se ovšem stává snadnější ve sféře lidové zbožnosti.

Po Tridentuském koncilu (1545-1563) byla provedena rozsáhlá liturgická reforma. Vznikla Posvátná kongregace obřadů, jejímž úkolem bylo opatrovat liturgické obřady a bdít nad jejich správným uspořádáním.

Lidová zbožnost zaznamenává nebývalý rozvoj. Katolická reforma přála utváření pobožností a jejich šíření. Ty se ukázaly být důležitým prostředkem obrany víry a podpory zbožnosti věřících. Pobožnosti byly často sbírány a opatřené církevním schválením vydávány v modlitebních knížkách.

V 19. století po překonání krize vyvolané Velkou francouzskou revolucí nastala obroda liturgie a nezávisle na ní i obroda lidové zbožnosti. Např. v tvorbě nových lidových písní, vydávání průvodců a příruček k liturgii.

Vznikají projevy místního kultu, vzešlé z lidové iniciativy a navazující na zázračnou událost (zázrak, zjevení...). Jsou posléze uznány církevní autoritou a začleněny do liturgie. V tomto ohledu jsou charakteristické různé svatyně, jež se staly poutním místem a místa mariánské lidové zbožnosti. Dochází však k nadřazování nad slavením liturgie.

Na počátku 20. století si papež Pius X. dal za cíl přiblížit liturgii věřícím. Tím přispěl k potvrzení objektivní nadřazenosti liturgie nad jakoukoli jinou formou zbožnosti a odmítl tím zmatečné směšování lidové zbožnosti a liturgie. Nepřímo se tak zastal jasného rozlišování mezi těmito dvěma oblastmi a otevřel tím cestu, která vedla ke správnému pochopení jejich vztahu.

Zatím konečnou odpověď dal II. vatikánský koncil, který vyjádřil a vymezil vztah mezi liturgií a lidovou zbožností tak, že prohlásil nezpochybnitelný

primát posvátné liturgie i nutnost, aby se jí pobožnosti podřídily, ale přitom zvýraznil jejich důležitost a význam.³⁵

3.3 Hodnoty lidové zbožnosti

Dle Církve má lidová zbožnost svůj zdroj ve stále přítomnosti Božího Ducha v církevním společenství a jeho uspořádání a jejím cílem je oslavení Boha a spása člověka. Je v ní příležitost k šťastnému setkání mezi hlásáním evangelia a kulturou. Lidová zbožnost má „vrozený“ smysl pro posvátno a transcendentno. Projevuje nefalšovanou touhu po Bohu, upřímnou touhu zalíbit se mu, napravit příkoří, kterých se na něm lidé dopustili, a činit pokání. Dokáže odpoutat od hmotných věcí.

Právě v lidové zbožnosti zaujímají velký prostor úvahy o tajemství onoho světa, touha po společenství s obyvateli nebe, Panna Maria, andělé a svatí.

Také dokáže harmonicky splynout s kulturou některého národa, s čímž se často setkáváme v projevech lidové zbožnosti.

Velkou důležitost lidová zbožnost zaujímá v předávání víry samotné a pro přijímání nových evangelizačních iniciativ.

„Připomíná se, že není možné opomíjet „pobožnosti, které v některých zemích věřící konají s opravdovým zanícením a čistými úmysly“, že zdravá religiozita „pro své v podstatě katolické kořeny může být protijedem na sektářství a zárukou věrnosti poselství spásy“, že lidová zbožnost byla prozřetelnostním nástrojem ochrany víry tam, kde křesťané zůstali bez pastorační péče; že všude, kde šíření evangelia nebylo dostatečné „vyjadřuje lid svou víru především prostřednictvím lidové zbožnosti“, že lidová zbožnost nakonec představuje platný a nezbytný „výchozí bod k tomu, aby víra lidu dosáhla zralosti a hloubky“.³⁶

³⁵ Srov. *Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství 2007, ISBN: 978-80-7195-152-0. s. 29-46.

³⁶ Cit. *Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-7195-152-0. s. 56.

Existují však i nebezpečí, která mohou lidovou zbožnost svést ze správné cesty jako jsou větší či menší absence základních prvků křesťanské víry, vědomí příslušnosti k církvi, osoba a působení Božího Ducha, dále pak nepoměr mezi vážností přiznávanou uctívání svatých a vědomím absolutní nadřazenosti Ježíše Krista a jeho tajemství, málo častý přímý kontakt s Písmem svatým, odloučení od svátostného života církve, užívání znamení, gest a formulí, nárokujících si někdy přehnanou důležitost a v krajních případech i riziko napomáhání rozmachu sekt a svádění k pověře, magii...

Pro nápravu těchto případných nedostatků a chyb a pro jejich prevenci je třeba lidovou zbožnost neustále „evangelizovat“. Je třeba však postupovat s velkou trpělivostí a rozumným smyslem pro toleranci.

3.4 Pobožnosti

Právě v pobožnostech nachází lidová zbožnost svůj typický projev. Ty jsou velice rozmanité a liší se od sebe, krom jiného, svým historickým původem, obsahem, jazykem a stylem, svým užitím a tím, komu jsou adresovány. II. vatikánský koncil pobožnosti velmi doporučuje a stanovuje podmínky jejichž zachování zaručuje pobožnostem zákonnost a hodnotu. Pobožnosti však musí být ve schodě se zdravým učením církve a s jejími zákony a normami a musí být v souladu s posvátnou liturgií.

3.5 Lidová zbožnost v Čechách

Lidová náboženská tradice se liší od klasické liturgické podoby, od biblických příběhů apod. Je ovlivněna předkřesťanskými lidovými tradicemi, čerpá nejen z podnětů církevních, ale také z víry v přírodní síly, která provázela místní obyvatelstvo, ať už to byli příkladně Keltové nebo později Slované.

V českých zemích bylo přijato křesťanství dosti pozdě. Vlastně až v 10. století. Byl také velký rozdíl mezi venkovany, kteří byli na běh přírody přímo odkázáni, a věřili proto starým mýtům silněji, a lidmi z měst a obecně lidmi vzdělanými, kteří původní zvyky opouštěli snáz.

Některé lidové zvyky byly v určité „přepřacované“ podobě zahrnuty do církevních rituálů, jiné byly zrušeny a některé tradice se zachovávaly vedle oficiálních křesťanských.

Například Velikonoce. Z pohanských dob se okolo Velikonoc zachoval zvyk vynášení smrti. Nejprve byl církví chápán jako špatný a neslučitelný s křesťanstvím. Jeho vliv však postupně slábl, až se z něj stala jistá dětská hra. Takže když v 19. století děti vynesly figurínu za vesnici a hodily ji do vody, nikdo už za tím zakázanou pohanskou praxi nehledal. Nebo Květná neděle, kdy se slaví příjezd Krista do Jeruzaléma, se spojila s oslavami přírody prostřednictvím květin, kytic a ratolestí. Velmi chytře se to napojilo na Bibli, na evangelium, ovšem i tady šlo lidové chápání vlastní cestou. Posvěcené kytice z různých ratolestí a se stuhami stály ve světnici až do Velkého pátku. Potom se rozvázaly a začalo se s nimi „čarovat“. Malé větvičky se daly za trám, aby do domu neuhodilo, ty větší se zase zapíchly do pole, aby tak vysoké bylo obilí. Podobně provázaných motivů je v „lidovém náboženství“ hodně.

Mariánská úcta u nás byla velice silná. Na vesnici tedy nestačila jen vyřezaná socha, ale musela být vystrojena tak, jak se strojily ženy, když šly do kostela. Měla nádherně vyšívaný oděv a krásnou roušku na hlavě.

Nejsilnější u nás byla lidová zbožnost v době barokní. Po třicetileté válce v 17. a posléze i v 18. století. Pro tuto dobu jsou charakteristické poutě.

S korouhvemi, se zpěvem, slavnostním oblečením, s věnčením družiček, ověňčováním soch Panny Marie atd.

Největší ranou pro lidovou zbožnost byla čtyřicetiletá komunistická éra, která projevy zbožnosti zakazovala a tím je prakticky zničila.³⁷

3.6 Svátky a lidová zbožnost

Zde bych chtěla popsat místo lidové zbožnosti v liturgii ve vybraných dobách během celého roku.

³⁷ Srov. Kořeny lidové zbožnosti. Katolický týdeník [online]. 2006, č. 29 [cit. 2010-2-03]. Dostupné na WWW: <http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4723&webSSID=0c93e6ed5f2cdd63dc7f8e47b7dce3ef>.

Advent

Adventní doba je dobou očekávání, obrácení a naděje. Je památkou očekávání prvního příchodu Spasitele. V lidové zbožnosti je advent vnímán jako příprava na příchod Mesiáše. Lidová zbožnost zdůrazňuje, naplněna úžasem, že Bůh se stal dítětem v lůně panenské ženy, chudé a pokorné. Lidé jsou zvláště vnímaví vůči těžkostem, kterým musela Panna Maria v těhotenství čelit. Lidová zbožnost může svým přirozeným chápáním křesťanského tajemství přispívat k uchování některých hodnot adventu, které jsou ohroženy zvykem vnímat přípravu na Vánoce jako komerční akci. Chápe totiž, že narození Páně se nedá slavit nijak než v atmosféře střídmosti a v solidaritě s druhými. S odkazem na adventní dobu vznikaly různé projevy lidové zbožnosti, které podporují víru lidu.

Např. adventní věnce – čtyři svíce umístěné na věnci upleteného ze zelených ratolestí, které se postupně zapalují každou adventní nedělí až do Narození Páně. Je to také měsíc, ve kterém se slaví Neposkvrněné početí Panny Marie (8.prosince) a to dává lidové zbožnosti prostor k mariánským projevům, v němž hlavní místo zabírá nověna k Neposkvrněné Panně.

Od 13. století se také rozšířil zvyk v kostelích a později i v domácnostech stavět betlémy. Do této činnosti jsou zapojeny zvláště děti. Je to pro ně příležitost ke kontaktu se zjevením Páně.

Doba vánoční

V době vánoční si církve připomíná tajemství zjevení Páně, jeho pokorné narození v Betlémě, oznámení pastýřům, zjevení mudrcům přicházejícím od východu, zjevení u řeky Jordánu, kde byl Ježíš otcem prohlášen za „milovaného syna“. Krom těchto hlavních svátků existují ještě další, které jsou s těmito v úzkém vztahu jako je umučení svatých Mlád'átek, památka nejsvětějšího Jména Ježíš, svátek svaté Rodiny, nebo Uvedení Páně do chrámu (Hromnice).

Lidová zbožnost, která je vnímavá k hodnotám vánočního tajemství, je povolána ke spolupráci na uchování památky Zjevení.

Patří sem např. konání živých betlémů, zpěv vánočních koled, rozsvícení vánočního stromu i štědrovečerní večeře.

Dalším velkým svátkem v době vánoční je Uvedení Páně do chrámu (Hromnice). Věřící si připomínali, Ježíšův vstup do chrámu a také setkání se Simeonem a Annou. V tento den se zapalují a posvěcují svíce tzv. hromničky, které si pak věřící umísťují ve svých domovech a mají chránit před bouřkami a to i rodinnými.

Doba postní

Doba postní předchází Velikonocům a je to čas přípravy na jejich slavení. Je to čas naslouchání božimu slovu a časem obrácení. Je dobou smíření a pokání.

Tajemství a smysl této doby není mezi lidovou zbožností moc vnímána a tak ani nejsou dostatečně pěstovány jeho hodnoty. Čtyřicetidenní dobu postu určuje symbol popelce, který symbolizuje pokání. Jeho smyslem je uznat vlastní smrtelnost a křehkost. Přesto však je i v postní době prostor pro lidovou zbožnost a to např. četbou pašijí. Velmi rozšířené jsou také křížové cesty. Jsou zbudované na mnoha místech. V kostelích, na poutních místech, v kláštorech, pod širým nebem, nebo podél výstupu na nějaký vrchol.³⁸

Slavnost těla a krve Páně

Ve čtvrtek po slavnosti Nejsvětější Trojice slaví církve slavnost Těla a krve Páně zvané také Boží tělo.

Slavnost byla zavedena ve 13. století. Dobovou atmosféru, která vedla ke vzniku slavnosti, dokreslovala opakovaná vidění augustiniánské řeholnice Juliány z Lutychu z roku 1209. Zjevoval se jí zářivý měsíční kotouč s jedním tmavým místem, což mělo být znamení, že mezi ostatními křesťanskými svátky chybí

³⁸ Srov. *Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-7195-152-0. s.76-95.

místo pro svátek eucharistický. Na naléhání řeholnice a jejího duchovního rádce zavedl biskup Robert z Lutychu pro svou diecézi roku 1246 poprvé takovýto svátek. Roku 1264 papež Urban IV. ustanovil eucharistický svátek pro celou církev. Zavedení svátku zdůvodnil ve své bule *Transiturus*, kde rozvinul nauku o eucharistii jako oběti i jako hostině. Krátce nato papež zemřel, což rozšíření svátku opozdilo. Až Klement V. na koncilu ve Vienně (1311-1312) zavedení svátku připomenul.

Teprve nástupce Klementa V. Jan XXII. zveřejněním buly *Transiturus* v klementinských dekretáliích se zasloužil o celocírkevní rozšíření Slavnosti Těla a Krve Páně. Na tvorbě bohoslužebných textů pro slavnost se významnou měrou podílel teolog sv. Tomáš Akvinský. Klasická nauka o předpodstatnění je obsažena v jeho hymnu *Lauda Sion Salvatorem* (Sióně chval Spasitele) a dokládá způsob, jakým se složité teologické formulace dostávaly do povědomí křesťanské veřejnosti třeba ve formě umělecky hodnotné poezie.

Datum slavnosti se řídí datem Velikonoc příslušného roku. Nedělí - Soslání Ducha Svatého končí doba velikonoční. Následuje neděle Nejsvětější Trojice a čtvrtek po ní je vyhrazen slavnosti Těla a Krve Páně. Podle místních zvyklostí bývá mše sv. zakončena buď adorací před vystavenou Svátostí oltární nebo je monstrance s Eucharistií nesena v průvodu z kostela.

Lidé, kteří šli na Boží tělo do kostela měli sebou na posvěcení věnečky a věnce, zhotovené z různých lučních bylin. Hospodyně pak takový věnec dávala dobytku a to především kravám při telení. Posvěcené věnečky chránily celé hospodářství před bleskem a krupobitím. Po mši se šlo v průvodu k jednotlivým oltářům. Oltáře byly čtyři, u každého z nich se četl začátek jednoho ze čtyř evangelií a u každého z nich se udělovalo požehnání. Větvičky břízy a lípy, které zdobily oltáře prý měly zázračnou moc. Pokud se takový proutek zasadil na pole, kde byl zasazen len, vyrost pak len do závratných výšek. Cestu po které kráčel kněz, děvčata hojně posypávala květy a lístky. Před každým domem bývalo tento den pečlivě zameteno. U nás byl průvod spojován s prosbami za příznivé počasí pro nadcházející léto a před různými živelnými katastrofami.

Ačkoliv v zakládací bule Urbana IV. není o průvodu ani zmínky, v období

mezi lety 1247 a 1279 lze doložit jeho pořádání u sv. Gereona v Kolíně nad Rýnem. Ve 14. století ve většině zemí byl průvod Božího Těla nadšeně přijímán. V barokní době se tato liturgická zvyklost stala triumfálním tažením a vděčným divadlem, jak to odpovídalo dobové mentalitě. Nutno dodat, že eucharistický průvod není ukládán žádným závazným liturgickým předpisem. Tradice průvodů na veřejnosti byla potlačena v celém tehdejší Československu v období tzv. reálného socialismu. Jakékoliv projevy náboženského života na veřejnosti byly nežádoucí a považovaly se za porušení zákona o dozoru státu nad církvemi. Po roce 1989 se tradice průvodů při Slavnosti Těla a krve Páně spontánně obnovila.³⁹

Májové pobožnosti

Na západě se „mariánský měsíc“ slaví v květnu, v byzanci se soustřeďuje na slavnosti zesnutí Panny Marie (15. srpna). V koptské liturgii, která používá jiný kalendář je mariánský měsíc mezi prosincem a lednem. Na Západě se svědectví o měsíci květnu věnovaném Panně Marii objevila ke konci 16. století. V 18. století je již *mariánský měsíc* v moderním pojetí dobře doloženy; jedná se o období, ve kterém pastýři zaměřují svou apoštolskou činnost více k pobožnostem než k liturgii a věřící je v jejich tíhnutí k pobožnostem rádi následují.

Májová pobožnost je pobožnost, která se koná v měsíci květnu v církvi římskokatolické, ke ctí Matky Boží; skládá se z úvahy, modliteb, loretánských litaní a končí udělením svátostného požehnání.

Její vznik bychom měli nejspíš spojovat se slavením zmíněného tzv. mariánského měsíce. Pohanské kultury v měsíci květnu oslavovaly probouzení se přírody k životu po relativně „mrtvé zimě“. Církev od středověku reagovala na to šířením spásného vítězství Ježíše Krista. Vedle toho kultu paralelně se stále rozvíjela lidová a v rámci ní zvláště mariánská zbožnost.

³⁹ ADAM, A. *Liturgický rok; historický vývoj a současná praxe*, s. 162-167.

Ovšem májová pobožnost, taková, jakou ji známe dnes, vznikla teprve v 18. století. Největší zásluhu na zrodu májové pobožnosti mělo asketické dílo italského jezuitu Alfonso Muzzatelli, které bylo úvodem do rodinné pobožnosti. Sloužilo se v květnu, denně, za doprovodu písní ku ctí Panny Marii a končila žehnáním Nejsvětější svátosti. Poté putuje pobožnost z Itálie do Francie a odtud ji francouzské řeholnice převedly do Německa, kde se první májová pobožnost konala v 1841 v Mnichově. A odtud se přesunula do Čech.⁴⁰

Májové pobožnosti se tedy od poloviny 19. století staly nejvýraznějším projevem mariánské úcty. Vyhlášení dogmatu o Neposkvrněném Početí Panny Marie z roku 1854 bylo pro rozvoj májových pobožností velmi silným impulsem. Toto dogma bylo v řadě diecézí oficiálně vyhlášováno následující rok právě v průběhu měsíce května, často ve spojitosti s májovými pobožnostmi. Po vypuknutí 1. světové války, papež Benedikt XV. přímo nařídil, aby modlitba za mír, kterou sám v roce 1915 napsal, byla přednášena během jeho velmi oblíbených májových pobožností.

Během 2. světové války byly májové pobožnosti opět vřele doporučovány. Již v roce 1939 papež Pius XII. vyzýval věřící k modlitbám a pobožnostem v průběhu května za mír mezi národy. Zejména pak děti se měly účastnit těchto modliteb.

Poutě

Pouť je typickým projevem lidové zbožnosti. Již ve Starém zákoně je zmíněno putování Abraháma, Izáka a Jakuba do Šekemu, Bételu a Mamre, kde se jim Bůh zjevil a kde se jim zavázal, že jim daruje zemi zaslíbenou.

Muži Izraele se museli třikrát do roka „objevit před Pánem“, tedy odebrat se do jeruzalémského chrámu. To dalo vzniknout třem velkým poutím. První při svátku nekvašených chlebů (Velikonoce), při svátku týdnů (Letnice) a při svátku stánků.

⁴⁰ Srov. NOWICKI, P. J. Májová a lidová – nade vše – ...Kristova! *Signály* [online]. 2009 [cit. 2010-3-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.sleepy.signaly.cz/0904/majova-a-lidova-nade>>.

Od 3. století byl zvyk poutí obnoven a to již s křesťanským rázem. Poutě k hrobům mučedníků lidé konali, aby uctili ostatky svatých.

Po 4. století jde hlavně o návštěvu Palestiny, jde hlavně o poutě na „svatá místa“, na nichž jsou vystavěny baziliky a později se rozšiřují i poutě na místa Starého zákona např. hora Sinaj.

Zlatou érou pro poutě byl středověk. Objevuje se celá řada poutních center. Stejně i lidé putují za různými relikviemi např. svaté roucho, svaté plátno... Poutníci se vydávají do Říma poklonit se památce apoštolů.

V novověku prošly poutě útlumem. Od druhé poloviny 19. století lze sledovat jisté oživení, mění se ale částečně jejich tvářnost. Cílem se stávají svatyně, které zvláštním způsobem vyjadřují identitu víry a kultury národa. To je právě případ poutních míst.

Navzdory proměnám, kterými poutě prošly, uchovaly si až dodnes podstatné rysy. Pout' má eschatologický rozměr – pout', ona cesta ke svatyni, je podobenstvím k putování k Božímu království. Dále má kající rozměr – pout' jako cesta k obrácení. Když poutník kráčí ke svatyni koná cestu poznání vlastního hříchu až k dosažení svobody a k pochopení hlubokého smyslu života. Pout' v minulosti i v současnosti byla ukládána jako skutek pokání. Pout' má i sváteční rozměr – také svátečnost patří k podstatě poutě. Pout' je přerušování každodenní monotónnosti, je odlehčením tíhy života. Součástí poutě je i kultický rozměr – poutník kráčí vstříc svatyni, aby se přiblížil Bohu, vzdal mu svým klaněním úctu a otevřel mu své srdce. Ve svatyni koná poutník různé úkony kultu.⁴¹

Poutními místy se zvláštním významem jsou tzv. mariánská poutní místa. Pout' zde směřuje na místa zjevení Panny Marie či k jejímu obrazu či soše, které je obvykle přikládána nadpřirozená moc. Mezi významná mariánská poutní místa patří např. Římov, Svatá Hora u Příbrami či Hostýn.

⁴¹ Srov. *Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN: 978-80-7195-152-0, s. 190-196.

Každoročně se konají poutní slavnosti v místních kostelích ve výroční den vysvěcení kostela nebo v den svátku patrona, jemuž je zasvěcen. K takovému místu se soustředil život celé oblasti.

4. Římov

4.1 Dějiny obce

Okolí obce bylo osídleno již v 8-9.století, ale na nynějším místě pravděpodobně existovala vesnice až ve 13. Století. Původní název osady byl Hřimov – zřejmě od jakéhosi Hřima, kterému vrchnost dala pověření k založení nové vesnice.⁴² Koncem 15. století kvůli snazší výslovnosti převážila podoba názvu Římov. Během doby vždy Římov vlastnil nějaký šlechtický rod až do posledního majitele Ctibora Ojíře z Protivce, ten se roku 1618-1620 připojil k povstání českých stavů a po bělohorské porážce byl roku 1622 jeho majetek zkonfiskován. Ten kupuje držitel krumlovského panství kníže Eggenberg a následně ho 23.května 1626 daroval krumlovské jezuitské koleji. Jezuité spravovali Římov dalších 150 let a za tuto dobu učinili z ne příliš známé osady významné poutní místo.

Mezi mnichy, kteří do Římova přišli byl i bratr Jan Gurre, který působil jako lékárník. Legenda praví, že právě on měl roku 1626 při modlitbě breviáře zjevení Pána Ježíše s Křížem a Panny Marie. Kristus jej pověřil postavením Pašijové cesty a Panna Maria stavbou Loretánské kaple.

Římov spravovali jezuité až do roku 1773 kdy byl řád zrušen a majetek propadl státu a jeho správu přejali úředníci. Část pozemků byla rozprodána drobným hospodářům, čímž vznikly v Římově další nové domy. Přestože se stal Římov významným a známým poutním místem, nebyl zde samostatný farní úřad

⁴² Srov. KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, s. 6.

a vesnice patřila k blízké velešínské farnosti. Až josefinskými reformami zde byla zřízena nižší jednotka duchovní správy a roku 1857 získal Římov povýšením samostatnou faru, která zde funguje dodnes.

4.2 Loreta

Jako první byla v Římově postavena Loretánská kaple. Je to kopie domku Panny Marie z Nazareta, kde počala z Ducha svatého. Tento domek se těšil úctě již v počátcích křesťanství a v 2. st n.l. byla nad domkem vystavena svatyně.

„Když roku 1291 museli křižáci opustit Svatou zemi, došlo k zázraku, při kterém andělé přenesli na svých křídlech „Svatou chýši“ nejprve do Ilýrie a o něco později do Italského Loreta, kde se tento domek stal místem posvátné úcty.“⁴³

Cesta domku nebyla podle legendy vůbec jednoduchá. Nejprve se na křídlech andělů snesl do vavřínového lesa, kde řádili lupiči. Odtud byl anděly odnesen na pole dvou zbožných bratří, kde zůstal až do sporu obou bratrů v roce 1295, kdy byl odnesen o několik stovek metrů dále, aby zde spočinul natrvalo.

Svolení ke stavbě udělil arcibiskup Arnošt Albrecht kardinál Harrach dne 20. července 1648 a téhož roku se začalo se stavbou. Loreta byla dokončena a vysvěcena 12.srpna 1650 a na její vysvěcení se sešlo až čtyřicet tisíc poutníků. Jezuité postavili Loretu jako přesnou kopii Lorety italské a to i v detailech. Uvnitř jsou neomítnuté zdi a části fresek. Kapli vévodí socha černé Panny Marie s Ježíškem z roku 1678⁴⁴. V podlaze Lorety byl také pohřben po své smrti Jan Gurre.

4.3 Ambity

Když byla dostavena Loreta, začalo se s budováním okolních ambity. Ambity jsou čtvercové a v jejich podloubí jsou umístěny obrazy ze života Panny Marie. Je jich celkem 36 a začínají Vyprošením Panny Marie rodiči až po její

⁴³ Cit. KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, s. 10.

⁴⁴ Srov. KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, s. 80.

Nanebevstoupení a korunování. Zprávy o jejím životě a výjevy zde umístěné také ze svaté země přinesl P. Alexius. U těchto obrazů se třikrát ročně koná zpívané tzv. Mariánské modlení.

Naproti těmto obrazům jsou fresky významných mariánských poutních míst Čech, Moravy a Slezska. Na stropě ambitů jsou namalovány různé výjevy z bible.

V každém ze čtyř rohů ambitů je umístěn oltář. Nejstarším z nich je oltář sv. Linharta, je z roku 1657. Je na něm umístěn obraz světce a oválný obraz protimorových patronů sv. Jana a Pavla. Dalším oltářem je z počátku 18. stol. oltář svatého Václava, obraz světce doprovází po stranách sochy sv. Víta a sv. Agapita. V menze oltáře spočívá barokní plastika protimorové patronky sv. Rozálie. Třetím oltářem je oltář sv. Kříže. Na něm je obraz ukřižování s dušemi v očistci a po stranách stojí sochy sv. Jana a Panny Marie. Poslední oltář je zasvěcen Panně Marii Sedmibolestné na němž je obraz piety, který po stranách doprovází sochy rodičů Panny Marie, svatých Jáchyma a Anny.

Po stěnách ambitů jsou ještě různě rozmístěny sochy světců. Např. sv. Josefa, sv. Jana Nepomuckého, sv. Antonína atd..

4.4 Pašije

Na dokončení Lorety a ambitů navazuje založení Pašijí. Ty byly rozmístěny v krajině okolo Říмова a mají 25 zastavení. Hlavním zdrojem informací pro tuto stavbu získali jezuité od P. Alexia. Ten se vypravil do Svaté země a tam zmapoval a odkrokoval Kristovu cestu, kterou kráčel na Kalvárii a s těmito plány se vrátil do Říмова.

Jezuitský misionář P. Kašpar Haudt, který v Římově působil v letech 1775-1797 píše: „*Jan Gurre, kdysi koadjunktov Tovaryšstva Ježíšova, původem z Brna, povoláním lékárník, který po čtyřicet let žil v koleji krumlovské a dvakrát se obětoval ošetřuje morem nakažené, vystavěl v Římově Loretu a zároveň pětadvacet zastavení trpícího Spasitele. A sice postavil těchto pětadvacet zastavení tak, aby vzdálenost mezi jednotlivými zastaveními měřila tolik mužských kroků, kolik v Jeruzalémě měří stadií, a aby, pokud možno, každá stanice si*

*zachovala polohu, buď k jihu, buď k západu. Než Gurre přistoupil k dílu, poslal do Jeruzaléma jistého kapucína P. Alexe, dav mu prostředky na cestu, jemuž jediné bylo uloženo, aby přinesl pravdivý nákres oněch stanic.*⁴⁵ Dokončení Pašijí se však P. Alexius nedožil. Pašije se budovaly postupně až do první čtvrtiny 18. Století. Architektura jednotlivých zastavení se liší podle významu a doby svého vzniku. Jsou zde malé kapličky, ale i rozměrné kaple, dokonce i tři brány. Ve výklencích a vnitřních prostorech jsou umístěny dřevěné sochy, kulisy, nástěnné malby a dokonce i kamenné sochy vyobrazující Kristovo utrpení.⁴⁶

Délka Pašijí je cca 6km a začíná prvním zastavením (1)Loučení s Matkou. Je to chvíle, kdy se Kristus loučí s Pannou Marií před poslední večeří. Původně zde byly plastiky, které však záhy byly vyměněny za obraz s námětem loučení Krista s Matkou. Je to jedna ze tří uzavřených kaplí, které jsou v celé Cestě.

Dalším zastavením je (2)Poslední večeře Páně. Tato kaple je také uzavřena. Uvnitř byly za stolem posazeny sochy Krista a dvanácti apoštolů při poslední večeří. Polovina těchto soch byla však v 90. letech ukradena a zbytek byl raději odvezen pryč. Takže dnes v kapli zůstává pouze stůl a fotografie původního osazenstva.

Třetím zastavením je (3)Stádní brána. Je to otevřená kaple připomínající bránu, kterou Kristus vycházel po poslední večeří z Jeruzaléma. Po jejích stranách jsou fresky Krista kráčejícího s učedníky do Getsemanské zahrady.

Další kaplí je (4)Pustá ves. Tato kaple je obdélníková a získala svůj název, od vesničky, která na tomto místě stála a vyhořela.

Je to místo, kde apoštolé usínají a dále jdou s Kristem jen Petr, Jakub a Jan. Dále po cestě dojdeme k pátému zastavení (5)U smutné duše. Ve výklenku kaple je obraz, na kterém Kristus praví zbylým apoštolům: „Smutná je duše má až k smrti.“

⁴⁵ Srov. ROYT, J. HYHLÍK, V.: *Římov poutní areál a Loreto a kalvárií*, s. 20.

⁴⁶ Srov. KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, s. 18.

Cesta poté pokračuje lesem ke skále, kde je šesté zastavení (6) Olivetská hora. Zde jsou kamenné plastiky spících apoštolů Petra, Jakuba a Jana a o kus dál kamenná socha klečícího a modlícího se Krista pod skálou, na níž je kaplička s plastikou anděla, který drží kalich a kříž. O těchto sochách se domnívá, že jsou dílem zakladatele Jana Gurreho.

Nedaleko po cestě je sedmé zastavení (7) U Jidáše. Je to místo, kde se Kristus setkává s Jidášem a ten ho následně označí polibkem. Je to menší kaple s obrazem políbení.

Při východu z lesa je osmé zastavení (8) Kristus svázaný a vyvedený ze zahrady. Je to také menší kaple s obrazem na kterém je Ježíš spoutaný.

O kousek dále je jedna z větších kaplí s názvem (9) U chromého žida. Je to otevřená kaple s dřevěnými sochami, kde je Kristus spoutaný a vlečený žoldněřem.

Od této kaple sestupujeme k desátému zastavení (10) U Cedronu. Je to velká kaple postavená přes potůček, kde býval původně brod (dnes je tam můstek). Kaple znázorňuje třemi dřevěnými sochami vláčení Krista vojáky přes potok Cedron.

Jedenácté zastavení s názvem (11) Pán Ježíš nedaleko Vodní brány tupen a haněn je malá kaplička s obrazem.

O pár metrů dál je dvanácté zastavení (12) Vodní brána, je to další otevřená kaple připomínající bránu, která symbolizuje vchod Ježíše zpět do Jeruzaléma. Je po stranách ozdobena freskami svázaného Krista.

Třináctou kaplí je kaple (13) U Annáše. Je to menší kaple v které je umístěn obraz s motivem Krista před Annášem.

Další kaplí je jedna z největších, čtrnáctá (14) U Kaifáše či U děvečky. Tato kaple má dva motivy a to Kristus před Kaifášem a Petrovo zapření. Tato kaple je rozdělena na dvě místnosti s dřevěnými sochami.

Patnácté zastavení je (15) Malý Pilát. Jde o výklenkovou kapli s malovanou kulisou Pilátova domu a s dřevěnými plastikami Krista, žoldněře a Piláta. Kristus je zde veden vojáky, aby ho Pilát poprvé vyslychal.

Další šestnácté zastavení (16)U Heroda je první zastavení v zastavěné části Říмова, zatímco dosud jsme chodili okolo Římovské krajiny. Je to výklenková kaple se sochami Krista, žoldněře a Heroda a s freskou v pozadí.

Cestou dále dojdeme k sedmnáctému zastavení (17)Velký Pilát. Je to také jedna z největších kaplí. Její průčelí je rozčleněno třemi arkádami. Vlastní kaple je rozdělena zdí na dvě části. V pravé jsou plastiky představující dva žoldněře bičujícího Krista a v druhé jsou plastiky dvou žoldněřů korunujících Krista trnovou korunou. Výše na pavlači stojí dvě sochy – Piláta, který ukazuje zbičovaného Krista slovy „ecce homo“

Osmnáctou kaplí je (18)Kříž byl vložen Kristu na bedra. Toto je menší kaple s obrazem.

Devatenácté zastavení leží u hlavní silnice probíhající Římovem. Je to (19)Kristus nesoucí kříž potkává Pannu Marii. Je to větší kaple s dřevěnými sochami Krista s křížem a plačící Panny Marie.

O kousek dále je dvacátá kaple (20)Sv. Veronika. Je to kaple přiléhající k hřbitovu a je v ní fresko s malbou Krista a svaté Veroniky se šátkem.

K dvacátému prvnímu zastavení musíme opět vybočit mezi domy z vesnice do okolního lesíku. Kde je (21)Popravní brána. Je to brána s dvěma freskami plačících dcer jeruzalémských potkávajících se v této bráně s Kristem nesoucím kříž. Tato brána symbolizuje východ Ježíše z Jeruzaléma na popravu. Kousek dál je dvacáté druhé zastavení. Je to otevřená průchozí kaple (22) U Šimona s výklenkem, kde je umístěna dřevěná socha Krista s křížem a na desce malovaný obraz Šimona Cyrenského, který pomáhá nést Kristu kříž.

Dále je malý vršek, na němž je umístěno dvacáté třetí zastavení (23)Kalvárie. Zde jsou tři velké dřevěné kříže, na nichž jsou umístěny na plechu malované postavy Krista a dvou lotrů. Pod Kristovým křížem jsou kamenné sochy sv. Máří Magdalény, sv. Jana a Panny Marie.

Několik metrů od Kalvárie je dvacáté čtvrté zastavení (24)Krista Pána snímají z kříže. Je to výklenková kaple, v níž je umístěna socha Piety.

Od Piety sestupujeme lesní cestou k poslednímu zastavení (25)Kaple Božího hrobu. Je to třetí uzavřená kaple. Je to čtvercová budova, která je

rozdělena na vstupní chodbičku, ze které se malým otvorem prolézá do částí, v níž je umístěna socha mrtvého Krista. Tato socha je nejstarší z celých Pašijí.

Dnes však díky nenechavosti zlodějů jsou všechny plastiky a obrazy z Římovských Pašijí odstraněny a uchovány v depozitářích.

4.5 Kostel

V průběhu stavby Pašijí byl k ambitům přistavěn kostel, který byl zasvěcen Duchu Svatému a byl vysvěcen roku 1697. Na oltáři je obraz Soslání Ducha Svatého a po stranách jsou sochy světců sv. Jana a Pavla, které zde byly umístěny po zázračném uzdravení vesnice od moru právě na svátek světců.

Na stropě kostela je vyobrazeno předání Říмова knížetem Eggenbergem jezuitům a založení poutního místa.

4.6 Poutnictví

Poutě

Pravidelné poutě v Římově byly postupně ustanoveny na svátky Nalezení svatého Kříže – 3.května (jarní poutě), Navštívení Panny Marie - 2.července (letní poutě), Povýšení svatého Kříže - 14.září (podzimní poutě). O těchto poutích se zde slaví mše třikrát. Z toho dvakrát v kostele a hlavní mše venku před kostelem pod lipami.

Zpočátku na poutě putovalo až 40 000 poutníků ročně s tím, že Bohuslav Balbín hovoří k roku 1665 dokonce o 80 000.⁴⁷ Díky josefínským reformám, které zakazovaly poutě počet o něco klesl, ale poutníci stejně stále k Panně Marii přicházeli. Po smrti Josefa II. počet opět stoupal. Ve 20. století zájem o poutě postupně klesal a částečně stoupal, což bylo ovlivněno světovými válkami a odklonem obyvatelstva od katolické církve. V polovině 20. let dosáhly poutě částečně své bývalé slávy. Přicházelo sem až 33 procesí z různých míst. Druhou

⁴⁷ Srov. KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, s. 18

světovou válkou se poutě opět zeslabily. Roku 1948 byla uspořádána 9. Května slavná pout', kterou se vyjadřoval nesouhlas s protináboženskou politikou komunistického režimu. Slavnou mši svatou sloužil biskup Josef Hlouch a zúčastnilo se jí 15 000 věřících. Od této chvíle návštěvnost opět klesala až do posledního velkého nárůstu v roce 1968, kdy opět přijel biskup Hlouch a odhad poutníků se pohybuje mezi 10. až 20. tisíci. Dnes se návštěvnost pohybuje v řádu pár set.

Pobožnosti Římovské Pašije a Mariánské modlení, zde konané, mají historii sahající až k počátkům založení poutního místa Římov do doby, kdy bylo toto poutní místo budováno Jezuity. A právě oni tyto pobožnosti založili a uvedli v život a také k jednotlivým pobožnostem složili nezbytné doprovodné texty zpívaných veršů, které i přes několikeré snahy o jejich změnu a přepracování do moderní podoby, přetrvaly až do dnešního dne ve své původní nenahraditelné staročeské podobě, ve které jediné našly místo v srdcích věřících, kteří se je do Říмова jezdí každoročně modlit.

Mariánské modlení

Je to zpívaná pout' rodin, která se dochovala s původními nápěvy od jezuitů. Tato pout' se modlí u třiceti šesti obrazů ze života Panny Marie v ambitech kostela a je určena všem rodinám a to nejen, manželům, ale i snoubencům, a stařečkům a slaví se třikrát do roka. Vždy čtrnáct dní po pouti.

Pašije

Římovské Pašije se modlí stejně jako poutě a Mariánské modlení třikrát do roka. Největší slávu však zažívá první, která se jde na Květnou neděli. Dochovala se jejich zpívaná forma, takže jí vévodí předzpěvák. Stalo se již zvykem, že se jí přijíždí předmodlívát nějaký vyšší církevní hodnostář. Např. pan Biskup či generální vikář. Na tyto Pašije přijíždí každý rok několik set věřících.

Druhé Pašije chodíme o pár dní později na Velký pátek, ale tyto jsou prakticky pouze pro římovské občany. Nikdy se nesejde více jak přes deset lidí.

A třetí Pašije se jdou 26. 6. na svátek sv. Jana a Pavla. V tento svátek se Pašije modlíme na poděkování za zázrak, který se stal v průběhu 18. století, kdy byla vesnice právě v tento den zachráněna a uzdravena od moru.

II. Praktická část

Tradiční prvky zbožnosti jako je uctívání obrazů s náboženskou tematikou, tedy přesněji znázorňujícími Boha, anděly a svaté a výjevy z života Ježíše Krista, zobrazení zázraků nebo úryvky ze života svatých, právě tak jako navštěvování svatých a posvátných míst – konání poutí, mohou být praktikovány samostatně nebo jako součást některých pobožností.

Téma duchovnosti, spirituality, řeč symbolů a vnímání těchto věcí dětmi mladšího školního věku, lze v dnešní době obtížně posoudit, neboť vlivem stále většího odklonu stále většího počtu lidí od víry a skutečnosti, že se tak děje především u mladších generací, mající za následek, že do kostelů chodí spíše starší a staří lidé, těžko budeme tedy hledat a zkoumat působení a vliv těchto tradičních zbožných prvků v pobožnostech na děti mladšího školního věku, neboť tyto v kostelích a na poutních a svatých místech zřídka kdy potkáme.

Můžeme ale vyjít právě z projevu dnešních babiček a dědečků, kteří se každoročně těchto pobožností s velkou zálibou zúčastňují. Vždyť přeci i jim musel tuto pobožnost, tedy lásku a víru k ní, které nakonec vyústili v její každoroční konání, předat. A byli to nejspíše jejich rodiče, přátelé nebo třeba přímo kněží z farností. Tito lidé se pravděpodobně již jako děti zúčastňovali těchto pobožností se svými rodiči, kteří svým příkladem, láskou a také vysvětlením a poučením své děti, jednak k vykonávání pobožností přivedli a také způsobili za pomoci Boží, že u ní vydrželi a konají ji dodnes s vírou a láskou.

Proč ale tito lidé každoročně, mnohdy i několikrát do roka, tyto pobožnosti a cesty na místa jejich konání podnikají ve věku, kterému by již příslušelo spíše odpočinutí a pohodlí domova? Proč lidé již velmi pokročilého věku s velkými zdravotními potížemi stále chodí do kostelů až do svých posledních dnů. Je to snad pevná vůle nebo potřeba zaplnit něčím aktivním a pestrým obvyklou podobnost a šed' všedních dnů, které se s malými obměnami neustále opakují. To jistě ne, je zde něco, co nás všechny přesahuje a zároveň uvádí do skutečného života, je to existence Boha samotného. Zde, z tohoto jediného a elementárního zdroje bychom tedy měli hledat cestu k oživení víry v lidské společnosti, která vyrůstá od těch nejmenších, od dětí. Není zde potřeba tyto pravdy víry dětem jakkoli nutit a přesvědčovat je. Děti mají již od přirozenosti vyvinutý úžasný smysl pro porozumění Slovu Božímu a bez obtíží jej do sebe přijímají a mají-li vhodný příklad v okolí, podporu a nacházejí-li ve svém okolí dobré učitele písma nejlépe kněží, jejich zbožnost je dále prohlubována a formována, k čemuž navíc přispívají právě i prvky zbožnosti vyskytující se vždy nějaký ve všech pobožnostech neboť i ta z víry vychází.

1. Pobožnost Mariánské modlení

Je zpívanou poutí rodin, která svou historií sahá již k počátkům vystavění samotných ambítů, což je čtvercový ohoz kolem domku svaté Rodiny nazaretské, kolem Lorety. Z boční strany pod věží kostela je hlavní vstup do ambítů, do kterých je také možné vstoupit z kostela Duchu Svatého, který je přímo spojen s ambity a má také svůj hlavní vstup, který je situován z boční strany oltáře. Již samotné velmi promyšlené a zbožné umístění jednotlivých prvků především oltářů, které se nacházejí v každém rohu ambítů, dále pak obrazů, soch a v neposlední řadě celkový průběh pobožnosti, která má svůj řád, pevně navazuje na místo v němž se odehrává, využívá a poukazuje na jednotlivé prvky v ambitech rozmístěné, jejichž pořadí má také svůj velký význam.

1.1 Průběh a řád pobožnosti

Samotné Mariánské modlení začíná znamením kříže a první modlitbou před svatostánkem v kostele Ducha Svatého, což vyjadřuje počátek u Boha a následně se za doprovodu zpěvu všichni věřící přesouvají k samotné Loretě k fresku vymalovanému na její boční zdi hned vedle vchodu do Lorety.

Děti by měly stát v prvních řadách, aby tak mohly patřit na svatostánek a byly v popředí všeho dění. Tím je jim také dodán pocit důležitosti a vážnosti, kterou pociťují, jsou jí potěšeny a samy se pak více snaží aktivně zapojovat, což platí především pro starší děti školního věku, u mladších dětí mezi 1. - 3. třídou lze využít rozvoj jejich hlasu a rytmičnosti a podpořit je aktivní účastí na zpěvu, neboť téměř celé modlení je zpívané s výjimkou několika částí, které jsou čtené. Pěvecký výkon bude samozřejmě odpovídat jejich věku a nadání, ale to není důležité. Důležité je, že budou toto dění považovat za kladné a příjemné a pobožnost budou prožívat natolik, nakolik jsou schopny ji procítit a rozumově pochopit. Především tedy děti na prvním stupni školní výuky, které svými vnějšími projevy v tomto věku spíše napodobují chování dospělých, především rodičů, kteří zastupují pro dítě autoritu Boha otce a sami ještě nevyjadřují svůj osobitý projev víry, budou celou událost chápat poněkud různě od dětí mezi 4. – 6. třídou, kteří již vzhledem ke svému psychologickému vývoji jsou schopny rozumově pochopit abstraktnější pojmy, které již nejsou pevně vázány na předmět, tedy pojem Boha, lásky, viny, hříchu apod. – viz. kapitola „Duchovní vývoj dítěte“ – viz. výše.

Od svatostánku se tedy za doprovodu zpěvu, který v sobě zahrnuje jakýsi úvod; popis obsahu, smyslu a cíle „cesty“ života Mariina po obrazech na zdech ambitů, věřící přesunou k fresku na zdi Lorety. Fresko je právě nově zrestaurované a zobrazuje událost navštívení Panny Marie Andělem Páně. Obraz samotný mluví formou symbolů, tedy není potřeba žádných nápisů nebo vysvětlení. Takto věřící znající podstatu, za krátkého úvodu texty veršů, pronikají hlouběji do tohoto tajemství a v touze přiblížit se Bohu pociťují touhu jednat v životě stejným způsobem jako Panna Maria – tedy v naprosté poslušnosti, poddanosti a podřízenosti Bohu a jeho plánům s námi. Dětem pak by bylo vhodné předem vysvětlit v jednoduchosti hlavní body

a zastavení na cestě s obrazy ze života Panny Marie kolem ambitů, neboť v průběhu pobožnosti, kdy jednotlivé její části a úkony navazují plynule na sebe. Není čas na jejich vysvětlování. Důležité je, aby děti rozuměly tomu, co se zde odehrává, aby se nenudily a rády se aktivně zapojovaly.

Dále se pokračuje od Lorety s freskem Zvěstování Páně k prvnímu obrazu, který znázorňuje vyprošení Panny Marie u Boha Jáchymem a Annou. Opět se zde přezpívají verše, které jednak popisují historickou událost a jednak se také obracejí k nám, předávají nám hodnoty, zde zjevované a překládají doporučení pro náš vlastní život. Dále se pak předčítá modlitba opět s vazbou na konkrétní obraz a všichni se společně pomodlí „Zdravas Maria...“ a „Sláva Otci...“. Po poslední modlitbě se procesí přesune k dalšímu obrazu a tímto způsobem probíhá celé dění pobožnosti v kruhu cesty, která symbolizuje cestu životem, a se opět vrací do svého počátku, tj. k Bohu, kolem celých ambitů (36 obrazů ze života Panny Marie) k poslednímu obrazu, který kruh uzavírá.

Zvláštními prvky jsou zastavení u oltářů v každém ze čtyř rohů ambitů, kde modlící odříkají modlitby mající opět vztah ke konkrétnímu oltáři, k svatému, kterému je oltář zasvěcen a prosí o pomoc a posilu v překonávání každodenních životních obtíží a překážek. Zde je symbolika jednak životní cesty Panny Marie, kterou touto pobožností procházíme, dále pak kruhu, jak je již psáno výše, který se opět uzavírá ve své nekonečnosti a neustálém koloběhu života a smrti, který má však hlubší význam a také svůj nekonečný počátek a konec u Boha.

Ještě jedno zastavení je zde velmi důležité a veliké a to je u vchodu do kostela před svatostánkem, který je svou polohou situován právě k vchodu z kostela do ambitů. Zde se pouze otevrou velké dvoukřídlé dveře a modlí se modlitba k svatostánku, k nejsvětější svátosti oltářní. Dále se pak pokračuje opět k dalšímu z obrazů ze života Panny Marie.

Skutečnost, že cesta mariánského modlení kolem ambitů je doplněna zastaveními u oltářů a jejich svatých je důležitým prvkem znázorňujícím potřebu pomoci od těchto svatých přeneseně na naši cestě životem. A tuto pomoc není třeba nikde složitě hledat, tato pomoc je nám přímo nabízena a my jsme také k prosbě o tuto pomoc vybízeni, jak je také psáno v Písmu svatém. Tak například

u oltáře sv. Václava se modlíme za českou státnost a za ochranu českého národa a u sv. Floriána zase za dobrou úrodu, za ochranu před ohněm a před pádem dobytka.

U těchto „zastavení“ jsou tyto výjevy nebo prvky symbolicky znázorněny a tak i děti jsou schopny tyto hodnoty a skutečnosti do sebe pojmout. Navíc pak u konkrétních zastavení se modlitba přímo obrací na děti, upozorňuje je a vychovává, formou doporučení s důrazem na poslušnost k vůli Boží.

A jako poslední zastavení se vchází do domku Panny Marie, do Lorety, kde je již závěr celé pobožnosti, jsou zde proneseny předepsanými modlitbami poslední prosby k Pánu Bohu, Panně Marii, např. za dosažení přístupu k Bohu orodováním Panny Marie, za doplnění toho, „co nám chybí“, za zakladatele a dobrodince chrámu Páně v Římově.

Tato pobožnost je velice pěkná a také dlouhé generace oblíbená. K jejímu hlubšímu pochopení je ale zapotřebí pochopit celé poutní místo Římov, jeho velikost a duchovní hloubku, na kterou poukazují již samotná slova Pána Ježíše:

„Na tomto místě chci spasit svůj lid.“

Přesto všechno může být velmi dobrým podnětem pro rozvoj duchovního života dětí a jeho podporu a rozvíjení až do dospělého věku. Její přínos ale nebude pro děti vzhledem k náročnosti této pobožnosti bezprostřední, neboť samotná pobožnost trvá přibližně 2,5 hodiny a to je pro mále dětí opravdu příliš na to, aby vydrželi být po celou dobu pozorní a aktivní, vždyť i pro dospělého člověka je to poměrně náročné, zvláště na hlasivky, které jsou po celou dobu v permanentní činnosti. Taková je tradice, je velmi oblíbená a také si myslím, že by bylo nevhodné, dokonce možná ještě ke škodě, tuto tradici měnit. Vždyť přetrvala v nezměněné podobě až do dnešního dne a stále je pro svůj obsah a projev a samozřejmě hlavně podobu velmi oblíbená a sjíždějí se k jejímu vykonání do Římova poutníci i z dalekého okolí. Řešením by tedy mohlo být upravení této pobožnosti, s využitím jejich hlavních prvků pro děti mladšího školního věku s přihlédnutím k jejich schopnostem a vlastnostem, tak aby i ve svém věku dokázaly tuto pobožnost prožívat aktivněji a její přínos pro ně samotné byl vzhledem k jejich potřebám, větší.

Menší překážkou pro zapojení dětí jakéhokoli mladšího věku do tradiční podoby Mariánského modlení může být také fakt, že texty veršů jsou psány staročeštinou a v některých pasážích je tato i pro dnešního dospělého člověka těžko vyslovitelná. Dětem pak bude nejspíše činit o to větší potíže takové verše vůbec zazpívat a mladším dětem prvního stupně školní docházky také tyto texty pochopit.

1.2 Návrh pobožnosti Mariánského modlení pro děti

Nejprve by byla dětem pobožnost v základních bodech vysvětlena a ozřejměna. Byla by zde i možnost na položení dotazů, čímž by se předešlo rušení a přerušování samotné pobožnosti v jejím průběhu. Takové otázky lze ale předpokládat i za tohoto postupu, neboť děti zkrátka jsou takové. Jsou více vázány na přítomný okamžik a pokud je něco trápí, ihned se ozvou. Starší děti kolem 9-11 let již dokáží své potřeby případně dotazy přesunout na pozdější dobu. Musíme ale vždy počítat spíše s věkově smíšenou skupinkou a tedy i s odlišnostmi v chápání a potřebách dětí.

Jakmile bychom prošli základní „přípravou“, která nemusí být samozřejmě bezprostředně před samotným aktem pobožnosti, je možné toto téma probírat již např. při hodinách náboženství nebo s katechetou, který třeba samotnou pobožnost povede, můžeme přistoupit k pobožnosti. Takto to zní velmi plánovaně a strojeně, ale jelikož se jedná o děti, které nemají s Písmem svatým, historickými fakty a náboženskými symboly a projevy příliš zkušeností, je potřeba přípravy důležitá. Na co je však potřeba dát velký pozor, aby byly zachovány hlavní prvky pobožnosti a nesmi být jako taková zásadním způsobem pozměněna. Jinak by se již mohlo také jednat o zcela jinou pobožnost.

Začátek by tedy měl být opět u svatostánku, u Ježíše Krista, tak, aby děti byly stále vědomě směřovány na Krista, skrze kteréhož jedině můžeme dosáhnout Boha Otce, můžeme zde také připomenout, velikost Krista, jeho lásku, která miluje bez rozdílu všechny lidi na světě; výchova a poučení jednoduchou formou by měly zaznít u každého zastavení, u každého obrazu, u každého oltáře.

Po znamení kříže – připodobnění se Kristu a přijímání našeho vlastního údělu na sebe, by se měly děti společně pomodlit základní modlitbu „Otče náš...“ a vhodná by také byla modlitba „Zdravas Maria...“ Průvodce pobožností může přednést krátký úvod formou modlitby, která děti uvede do začátku a pak se za společného zpěvu přepracovaných veršů mohou vydat k domku Svaté Rodiny k fresku Zvěstování Páně. Verše by měly být psány jednoduchou formou a již v soudobé podobě spisovné češtiny, měly by být také výrazně kratší a to tak, aby celá pobožnost trvala maximálně 45 minut. Při jejím delším trvání by již děti ztrácely pozornost s negativními následnými důsledky, projevujícími se nejprve v nezájmu o pokračování a dále pak v neochotě opakování této pobožnosti. Verše by navíc mohly být koncipovány formou opakování, kdy by nejprve průvodce kněz, katecheta, nebo i věřící laik předzpíval verš, který by děti posléze zopakovaly. Verš tedy z toho důvodu nemůže být nijak dlouhý ani složitý, aby si jej mohly děti snadno zapamatovat a jej po předzpěvákovi zopakovat.

Zde bylo možné názorným způsobem dětem ukázat a vysvětlit symboliku cesty a kruhu – na jeden ze sloupů, který podpírá stříšku před vstupem do Lorety bychom mohli uvázat stuhu, kterou by děti, tak jak by šly kolem ambitů od jednoho obrazu k druhému, postupně odmotávaly, přičemž by se jí mohly všichni přidržovat a cítit sounáležitost na účasti této cesty a všech jejích úskalí, poznání; zastavení společně s ostatními. Od jednoho obrazu k druhému by se postupovalo stejným způsobem jako od svatostánku k Loretu, za doprovodu průvodce – předzpěváka a opakování jednoduchých a krátkých k jednotlivým obrazům se svým obsahem vzájemným veršům. Takto by se obešly všechny jednotlivé obrazy až k tomu poslednímu a odtud zpět k Loretě, kde cesta ambity začala. Tím by se uzavřela cesta a kruh jako symboly putování římovskými ambity. Nakonec by se shromáždily v domku Panny Marie, poděkovali ji za možnost vykonání této pobožnosti a mohli by přednést k Panně Marii své prosby. Nakonec by se ještě mohli společně pomodlit „Otče náš...“ a „Zdravas Maria...“.

Abychom nezapomněli na jednotlivé oltáře, které jsme na své cestě potkali, předzpěvák by zde opět mohl přednést společnou modlitbu obsahově

vycházející z původních textů tradičního Mariánského modlení a toto zastavení by mohlo být uzavřeno společnou modlitbou Páně a „Zrávas Maria...“. Tyto svým obsahem trochu jiná zastavení lišící se od zastavení u obrazů, jen pomohou oživit, sobě velmi podobná zastavení u jednotlivých obrazů. Velmi dobrým prvkem, podporujícím dětskou představivost a využívající jejich zvědavost, je příběh. K tomuto místu, ale také ke svatým, kterým jsou jednotlivé oltáře zasvěceny, se jich váže spousta. Zkusme tedy u každého oltáře nějaký takový dětem převert. Celková doba pobožnosti se tím nijak neprodlouží, ale zájem a aktivita dětí tím jistě vzroste. Navíc, v křesťanských příbězích je vždycky dobro, které vítězí a hrdina, který i když je někdy světem poražen a zničen, je hrdinou hodným k následování. Je zde jasným způsobem vyjádřena potřeba dobra a oběti, která má svou velikost a hodnotu u Pána Boha. Příběh může být také uzavřen povzbuzením ve snaze o konání dobra a projevování lásky v každodenním životě. Zde je možné také využít dětské povahy k soutěživosti a zadat úkol třeba do doby příštího setkání třeba právě opět u této pobožnosti s tím, že u příležitosti tohoto příštího setkání si budeme vtvert, jaké dobré skutky se komu podařilo vykonat nebo a s jakými obtížemi se setkal. Vědomí, že dítě není ve svém snažení samo, že zažívá problémy stejné nebo velmi podobné jako ostatní děti, které se s nimi dokáží nebo také nedokáží vypořádat, je velmi důležité. Zvláště nyní, kdy je převaha společnosti a tedy také dětí ve školách pod vlivem příkladu svých rodičů orientována spíše na praktickou a materiální povahu života, je i tlak na tyto děti zvláště ve školách, zde pak ještě někdy doprovázený posměchem a odmítnutím, velký.

Vědomí, že dítě není v tomto snažení a postoji k životu samo, je velkou posilou v „boji“ proti převaze a silnému vlivu dnešního světa. Zvláště důležitá je pak tato duchovní podpora v rodině, kde dítě cítí jistotu a kde by také mělo nalézat vhodné příklady v oblasti víry pravé a správného křesťanského projevu k následování.

2. Pobožnost Pašijové cesty

Je pobožností, která začíná svou historií v 18. století, jeho počátkem byla Římovská pašijová cesta dokončena.

Je důležité neplést si pojmy křížová a pašijová cesta. Křížová cesta vychází ze španělské křížové cesty o čtrnácti zastaveních. Pašijová cesta, která obsahuje všechna zastavení Kristova na cestě utrpení, čítá celkem 25 zastavení.

Procesí věřících modlících vychází od misijního kříže stojícího pod lipami před kostelem Ducha Svatého, kde se modlícímu se zde knězi Janu Gurremu zjevil Pán Ježíš s křížem a Pannou Marií. Odtud se pokračuje přes náves k prvnímu zastavení kapli „Loučení“, k jedné z největších kaplí pašijové cesty. Tato kaple je ještě v zastavené části na okraji obce, hned následující kapli se však vydáváme do otevřené krajiny okolo Říмова, která svým charakterem připomíná krajinu na skutečných místech Ježíšova utrpení. Kaplí je tedy celkem 25, některé jsou uzavřené zcela, některé jsou průchozí s výklenkem a některé jsou malé kaple s malým výklenkem pro obraz většinou ještě zamřížované. Cesta se vine nejprve mezi poli a loukami, následně vchází do lesa pak opět vychází do otevřené krajiny, dále pak pokračuje proti proudu souběžně s řekou Malší protékající Římovem, následně se opět vrací do zastavené části obce, aby pak poslední její část opět zamířila lesní pěšinou k posledním zastavením Kalvárii, Pietě a Božímu hrobu a následně byla zakončena modlitbou za zakladatele zdejší Pašijové cesty v kostele Ducha Svatého u oltáře Svatého Kříže.

Zde opět nalézáme symboliku cesty, tentokrát cesty Utrpení Kristova. U jednotlivých zastavení za zpěvu veršů vyjadřujících utrpení Kristova od Jeho počátku až po samotný konec, který vyvrcholí největší obětí, obětování sebe sama za hříchy všech lidí. Toto téma je opravdu duchovně velmi emocionální a velmi hluboké. Způsob vyjádření této tak zásadní události opět v původním staročeštině, je tak úžasné výstižný a přesný, že dnešní podobou jazyka by to již nebylo možné stejně působivě a obsáhle tak výstižně podat. Vše je navíc úžasným způsobem zakomponováno do velmi zpěvných zbožných melodií.

Jistě by bylo opět jako v případě Mariánského modlení ke škodě takové dílo ničit prepisováním do moderní podoby. Jelikož však ale je snahou tuto nádhernou tradiční pobožnost přiblížit a zpřístupnit především dětem v rozmezí

od 6 – 11 let, bude potřeba ji jistým způsobem poupravit a překomponovat, aby byla pro děti lépe přijatelná a pochopitelná.

Již samotný fakt, že pobožnost je vykonávána v přírodě, je z hlediska dětí velmi příznivé a nápomocné. Krajina se neustále mění, děti jsou na čerstvém vzduchu, je zde stále něco nového, co děti udržuje v pozornosti (nesmí však ale odvádět od tématu pobožnosti). Opět se zde objevuje symbol cesty, tentokrát velmi silně a výrazně a to nejen změnou událostí a děje a dokonce i vlastním přesouváním se z místa na místo ve větších vzdálenostech a s výraznějším rozdíly – jedna kaple je v údolí, druhá na kopečku, jiná pro změnu v lese a podobně je to i s ostatními kaplemi. To vše bude pro děti jistě velmi zajímavé. Ale jak již bylo zmíněno dříve, je potřeba děti udržet vhodným způsobem u daného tématu, aby nebyly prostředím natolik vnitřně rozptýleny, že by již nebyl středem Kristus sám a jeho cesta utrpení, ale pouze pobyt v přírodě.

Cesta kolem kaplí od začátku až do konce je dlouhá přibližně 6 kilometrů a její projití je časově opět velmi náročně. U tak malých dětí bude potřeba cestu vhodným způsobem zkrátit ovšem s ohledem na celkový výraz a vyznění pobožnosti. Pokud bychom se však pokusili s dětmi projít celé pašije tradičním způsobem, jistě by to nebylo špatné, jen přínos pro ně by nebyl takový jako pro dospělého člověka, který samozřejmě vše chápe mnohem širším a hlubším způsobem. Děti se této pobožnosti v její tradiční podobě dnes samozřejmě také zúčastňují, ale v doprovodu rodičů. Jedná se však spíše pouze o procházku přírodou s prvky zbožnosti, které jistě vnímají ale příliš se aktivně duchově nezapojují.

2.1 Návrh Pašijové cesty pro děti mladšího školního věku.

Nejprve je potřeba zvolit vhodnou trasu tak, aby nebyla pro děti opět příliš náročná a aby ji bylo možné projít maximálně do 45 minut, nejdéle jedné hodiny. Kdybychom chtěli projít celé pašije, což by bylo jistě dobré, za tuto krátkou dobu bychom to v rozumném tempu nemohli s dětmi stihnout. Děti budou pohybem někdy v náročném terénu i takto dosti unaveny, aby si mohly samy uvědomit,

že i bez „kříže utrpení“, který pro nás Pán Ježíš nesl, je cesta náročná a vyčerpávající; možná pak také lépe pochopí, jakou velkou obět to pro nás Kristus vykonal.

Využijeme tedy proto zkratk v terénu a cestu vhodně zkrátíme. Stavení, kterým se tímto způsobem vyhneme, neopomeneme, ale využijeme jejich vynechání pro druhou část takto upravené pobožnosti a to tímto způsobem. Navštívení, která bychom měli na cestě vynechat, nesmíme opomenout, tak by nebyla cesta úplná, ale před odbočením na zkratku, kterou si cestu zkrátíme, v představě tato zastavení projdeme stejným způsobem jako ta ostatní již navštívená. Tím se docílí toho, že celkový dojem z cesty utrpení Kristova bude vycházet z pravdivé a kompletní cesty, bude tak moci správně tuto pobožnost dětem přiblížit. Tím také můžeme poukázat na to, že nic nemůžeme vynechat, ale co Bůh stanovil, že se stane, musí se tak stát a Boží Syn Ježíš Kristus, to tak také s pokorou před Otcem a převelikou láskou pro lidi vykonal.

Pokud již máme naplánovanou trasu cesty, je potřeba ještě přepsat nebo alespoň předpřipravit texty jednotlivých modliteb a zpívaných veršů do soudobé češtiny, neboť je opět důležité, aby byla zachována základní podoba a průběh jako u tradiční podoby této pobožnosti.

Není zde potřeba dopředu dětem, pokud pravidelně navštěvují náboženskou výchovu, vysvětlovat podstatu a průběh této pobožnosti. Předpokládá se tedy, že děti navštěvují výuku náboženství a budou tedy tyto základy znát. Pokud ne, přípravu formou rozhovoru a představení je samozřejmě dopředu možné provést.

Začátek tedy bude jako tradičně u misijního kříže pod lipami před kostelem Ducha Svatého. Odtud se půjde k prvnímu zastavení s názvem „Loučení s Matkou“, kde bude průvodce v krátkosti a výstižnosti vysvětlena událost, která se na cestě utrpení „na tomto místě odehrála“ přečte upravenou modlitbu pro toto zastavení, následně se s dětmi pomodlí „Otče nás...“ a „Zdrávas Maria...“ a vydají se cestou k dalšímu zastavení za vlastního doprovodu opět upravených a zkrácených veršů. Takto by se navštívila všechna dopředu dle zvolené trasy vybraná zastavení.

Výběr zastavení je jednak podřízen možností zkrácení cesty dle okolností v terénu, jednak by však měl být vybrán velmi moudře – důležitá jsou všechna zastavení, ale jelikož musíme cestu zkrátit, je potřeba do cesty začlenit taková, aby podněcovala dětskou fantazii, byla snáze k pochopení, nebylo je nutné vysvětlovat v průběhu aktu pobožnosti, ale taková zastavení úmyslně ponechat do druhé části pobožnosti, která se nemusí nutně uskutečnit, je pouze jakýmsi doplněním a vyústěním pobožnosti samotné. Dává možnost hlouběji proniknout do podstaty pobožnosti a také využít možností nabízejících se nám z vynechání některých zastavení a to například tím způsobem, že vynechaná zastavení můžeme pak nechat děti dle své vlastní představivosti namalovat. Sice se k nim společně modlily a také si o zastavení vyslechly od průvodce základní informace – co zobrazuje a vyjadřuje, ale zastavení vlastně neviděly a pokud jej případně viděly někdy v minulosti, ani to není na škodu, mohou tímto způsobem zapojit a procvičit svou fantazii. Výsledné obrázky bychom mohli společně porovnat s ostatními a případně o nich mohly s dětmi rozvinout debatu. Nakonec bychom mohli vynechaná místa navštívit a obrázky porovnat se skutečností.

Další možností, jak děti aktivněji zapojit, by mohlo být zadání úkolu některá zastavení, budou-li mít k dispozici fotoaparát (dnes to již nebývá problém) vyfotografovat, případně bychom mohli zastavení nafotit sami, poté připravit na velký papír nebo na nástěnku plánek pašijové cesty s vyznačením prázdných míst, která přísluší konkrétním zastavením. Děti by pak měly za úkol jednotlivá zastavení do plánu nebo mapy dle správnosti doplnit a případně ještě uvést, proč právě toto zastavení patří na to které místo, zda si to případně pamatují nebo to lze odvodit ze zastavení předešlého, které je již na nástěnce umístěno apod. Zde pak bude na tomto plánu mnohem patrnější symbol kruhu, v kterém právě tak jako Mariánské modlení probíhá také pobožnost Římovských pašijí. Zde ale také nesmíme zapomenout na památný strom Lípu Jana Gurreho, což je opět další symbol, který se zde objevuje. U této lípy se dostalo Janu Gurremu právě ono zjevení Krista Pána s křížem a s Pannou Marií. V době kdy se pak měl stavět kostel, přesněji ambity kostela, raději celou stavbu posunul o pár metrů dále, jen aby nemusela být poražena tato dnes již více než 600 let stará památná lípa, jejíž

historie je mnohem bohatší, než se může na první pohled zdát. Ovšem největší událostí v životě lípy je právě ono veliké zjevení. Mimo jiné je to i Strom roku 2008.

Takto by se dala tato pobožnost s citlivě přeformulovat pro děti mladšího školního věku, k podpoře jejich víry a s ohledem na tradici a základní prvky a hodnoty víry, na které je potřeba brát při každém takovém počínání ohled. Ještě lepšího výsledku by bylo dosaženo, ujal-li by se doprovodu dětí některý z kněží a svou autoritou a znalostmi v oblasti víry a hlubšího pochopení historických skutečností by dodal celé události mnohem duchovnějším a vážnějším charakterem.

3. Pout'ová pobožnost

Je nejspíše nejznámější pobožností dokonce i v povědomí nevěřících lidí. Je stálým prvkem a dnes již téměř neoddělitelnou součástí křesťanského života. Jak je již psáno v kapitole „Svátky a lidová zbožnost – Poutnictví“ mají poutě svůj počátek již v dobách starého zákona. Od té body přetrvaly s obměnami až do dnešního dne. Byla období, kdy byly svou oblíbeností velmi vyhledávané a vykonávané a byla také období, kdy se jim nevěnovalo příliš pozornosti.

My bychom jim však pozornost věnovat měli, pro jejich krásu, duchaplnost, velikost, výchovný a příkladný smysl. Je toho však mnohem více, čím mohou tyto pobožnosti přispět k duchovní obnově společnosti.

Na většině míst, kde se pravidelně koná, již však ztratila v očích nekatolické společnosti téměř pojem a význam katolické události. Dnešní pojetí poutě v té podobě, jak je zvykem ji u nás slavit, je spíše obrazem zábavního parku se stánky s jídlem a s atrakcemi, které lákají především děti a rodiče je na tato místa doprovázejí. Mělo by to být ale spíše naopak. Rodiče by měli děti svým příkladem doprovázet na svatá poutní místa. Přes tento neznalý světský pohled na poutě je zde ale již patrný její první kladný účinek, kdy se rodina spojí za účelem vykonání cesty na pout', jejíž cíl a naplnění jsou však ale jiné, než by se dalo očekávat. Celé toto konání skončí mnohdy pouze u atrakcí a stánků, místo účasti na slavení poslední večeře Páně, která je vyvrcholením celé pobožnosti.

Katolické rodiny by se však neměly nechat svést k požitkářství na těchto lákadlech, ale měly by se soustředit na hlavní podstatu a smysl poutě a k tomu také vest své děti. Každá pobožnost má dle místa, na kterém se koná a dle místních zvyklostí má svůj zaběhnutý místně tradiční rituál a řád. Co mají všechny poutě ale společného, jsou základní prvky úcty, lásky – oběti, víry a naděje, očekávání ale především velké pokory. Proto je synonymem poutě ale i praktickou její součástí cesta, vlastně pout' je cestou, cestou za Kristem, a v jeho vrcholné oběti na kříži, zpřítomněné proměněním chleba a vína v tělo a krev Kristovu, se celá poutní slavnost završí. Jsou ale poutě, při kterých se mše svatá neslaví, pak se tedy jedná o poutě trochu jiného rázu. Symbol cesty, který se zde vine od začátku do konce jako obraz životní cesty každého člověka, nám zjevuje podstatné skutečnosti. Tak jako narození i cesta poutě někde začíná, má svůj počátek děj – příběh a konec; na cestě nejsme nikdy sami, někdy s ostatními věřícími, vždy však s Kristem, který nás nikdy neopouští; bez pokory, snahy a vlastního úsilí není pokroku jak v cestě, tak v (duchovním) životě; cesta je někdy obtížná, ale je také radostná a to ne sama o sobě, ale kvůli očekávání toho co nám bylo slíbeno – na konci cesty, jak té poutní tak té životní nás čeká Kristus oslavený. Obejme nás svou láskou a zachrání pro život věčný.

Cesta pouti symbolizuje život křesťana jako jedince dítěte i dospělého právě tak jako život církve. Jelikož jsme součástí téhož těla, máme tedy všichni společný směr – Krista vítězného.

Rodina jako posvátný svazek naplněný láskou „nemůže být“ nikdy rozdělena ani degradována na pouhý svazek vzniklý dohodou dvou stran. Ale je základní jednotkou lidské společnosti, kde poprvé se dítě dostává do kontaktu se širším světem, předává dítěti v ochranném a láskyplném prostředí vzory k následování, vyučuje mravním hodnotám a v katolické rodině vede prvně ke zbožnosti.

Proto jsou také rodiče dítěti prvními učiteli Písma a je na nich velká zodpovědnost ve výchově dětí. A z toho důvodu je také jako základní prvek zbožnosti, resp. jejím umožněním postoj a výchova rodičů.

Téměř všechny pobožnosti jsou vhodné také pro děti, pobožnost pouti je pro ně však přímo ideální, a to hned z několika důvodů a sice: děti se cítí u rodičů v bezpečí a jistotě, konání pobožnosti celou rodinu upevňuje a spojuje, pobožnost pouti je velmi pestrá a děti se tak nemohou začít nudit a ztrácet pozornost. Je to především radostná událost, která po svém skončení může pokračovat návštěvou stánků a atrakcí, na což se děti obvykle velmi těší.

Nemá zde příliš smysl vzhledem k charakteru této pobožnosti vytvářet její individuální podobu pro děti tak, jak tomu bylo u předešlých dvou pobožností. Je jen potřeba zaměřit pozornost na některé detaily a zásady, které bychom neměli opomenout.

Měli bychom mít děti neustále pod dohledem a snažit se je udržet u tématu pobožnosti, která by mohla začít ranní, ale možná již v předvečer pouti společnou modlitbou, kdy se celá rodina připraví na nadcházející pouť. Dítě tak uvidí a pocítí důraz rodiči kladený na tuto pobožnost. Dnes se již jezdí na poutě osobními auty nebo prostředky hromadné dopravy. V tom případě by bylo dobré zastavit o několik kilometrů před místem konání poutě a zbytek dojít s dětmi pěšky. Dětem pohyb jednak zdravotně prospěje, ale jednak tím již začne samotná pouť, a to pokorným pěším putovním. Je zde také vhodný prostor na otázky dětí a na vysvětlení, jak probíhaly poutě dříve bez aut, že se dříve zcela běžně věřící vydávali na poutě pouze pěšky a mnohdy i spousty kilometrů. Cestou je možné dětem převyprávět některý příběh z Písma svatého, který vypráví o obětních činech lásky, a že i tato naše pěší cesta je takovou cestou oběti Pánu Bohu, třeba jako pokání za naše hříchy. Na poutích je většinou možnost vykonání svátosti smíření. Buďme tedy dětem příkladem a sobě pokornými a moudrými, vykonejme při této příležitosti svátost smíření. Při poutní mši svaté je dobré, stojí-li děti v prvních řadách, blízko svatostánku, mohou tak pocítit sounáležitost s ostatními věřícími a uvědomit si své místo v církvi případně na ně zapůsobit i krátkou promluvou kněze, který děti osloví osobní výzvou adresovanou přímo jim na důkaz jejich důležitosti a potřeby aktivního života v církvi. Úplně postačí několik krátkých, jednoduchých, ale výstižných vět.

Při pohybu uvnitř kostela v prostorách poutního areálu pak také nesmíme zapomínat na projevy úcty a pokory před Bohem, neboť v tomto věku se děti nejlépe učí příkladem, třebaže zatím ještě významu oněch úkonů zcela nerozumějí a nechápou je. Toto poznání při dobře vedené výchově přijde postupně s časem s rozvojem vnímání a chápání dítěte.

Po skončení mše svaté nebo poslední části programu pouti je možné jako odměnu, nebo jako výraz radosti, s dětmi navštívit děj pouti poněkud jiný, nicméně za ta léta již vžitý a dá se říci již také tradiční, tedy atrakce a stánky s různým zbožím; se svatými obrázky a růženci, těch je ale již na dnešních poutích velmi pomálu.

Ne všechny poutě jsou ale doprovázeny zábavními atrakcemi všeho možného druhu a stánky ze zbožím plnicími celá náměstí. Pout' výše popsaná je u nás tradiční poutí, která se zdá být samostatně na dvou místech, u kostela, kde jsou především věřící a na návsi nebo na náměstí, kde se u „zábavy“ soustřeďují spíše světší lidé.

Jsou ale také poutě, které ještě mnohem výrazněji vystihují a naplňují pojem a symbol cesty. Jsou to poutě na svatá místa na celém světě, poutě na místa zjevení za svatými předměty nebo pout' do Svaté Země, do Jeruzaléma.

Každá z těchto poutí je svým způsobem odlišná, ale pouze jen vzhledem k předmětu navštívení. Z hlediska prohloubení dětské zbožnosti lze s dobrým úmyslem i výsledkem vykonat jakoukoli z nich. Podržíme-li se základních doporučení příkladu, podpory, poučení a vysvětlení jistě bude mít každá taková pout' svou velkou hodnotu a přínos pro duchovní vývoj dítěte. To, jak jej bude prožívat, jak na něj zapůsobí a jaký bude mít na jeho duchovní život vliv a účinek, bude jistě u každého dítěte a také podle místa konání pobožnosti různé a můžeme to pouze odhadovat.

Závěr a zhodnocení

Cílem a snahou celé práce bylo zjistit a poukázat na to, jakou úlohu hrají v dětském duchovním životě a jeho vývoji tradiční prvky zbožnosti, jež jsou součástí všech věřícími vykonávaných pobožností, jejich působení na duchovní rozvoj dětí i odpovědět na otázku, stojí-li samostatně bez začlenění do nějaké komplexnější a složitější pobožnosti. A tyto znalosti a poznatky následně využít pro podporu zbožnosti dětí mladšího školního věku.

Smyslem popsání a prozkoumání několika tradičních „velkých“ pobožností na poutním místě Římov, bylo nalezení tradičních prvků zbožnosti a symbolů, které měly být následně využity pro praktické zaměření na děti mladšího školního věku a přepracováním, citlivým upravením tradičních pobožností v pestřejší a zajímavější podobu, která by více odpovídala vlastnostem a schopnostem dětí mladšího školního věku chápat tuto skrytou symboliku a skrytá tajemství a zaujmout děti natolik, aby se k pobožnosti rády vracely.

A tak byly jednotlivé pobožnosti více či méně poupraveny, pozměněny.

Především tedy doznala změny vnější forma, dále pak časový záběr, který byl v případě Mariánského modlení a Pašijové cesty velmi zkrácen a v poslední řadě doplnění o nové především aktivní, hravé a soutěžní prvky, které by tedy především měly děti oslovit. Obsah a základní osnova byli zachovány ze zřejmých důvodů, aby byla zachována podstata a charakter pobožností.

Pro veškerou snahu a náročnost, kterou by takováto příprava pobožnosti vyžadovala, se naskytá otázka, zda je z náboženského hlediska výsledný účinek a přínos jednak prokazatelný a jednak vůbec znatelný. Jistě, je důležité působit v tomto směru pozitivně na děti, avšak není takovéto snažení jen hrou, která sice zaujme, ale nevyvolává hlubší odezvy v podobě proměn smýšlení a chování? Nábožnost projevovaná ve způsobu života, smýšlení právě tak jako v pobožnostech, pramení z osobního vztahu na Boha, který je důstojný a ctnostný. V žádném případě by však pobožnosti „pro děti“ neměli poklesnout do podoby herní aktivity. Pobožnost by měla vyjadřovat ctnostný a vážný postoj a tímto projevem a také formou příkladu vychovávat. Způsob jejího praktikování nás vede hlouběji do vlastního nitra, kde poznáváme, jací jsme a srovnáváme toto

naše poznání o sobě samém s požadavky, které na nás klade sám Bůh, které nacházíme v samotné pobožnosti, v jejím obsahu. To nabízí a vytváří prostor a podmínky pro změnu sebe samého, což se jistě, budeme-li upřímní, záhy projeví v našem životě. Děti ve věku předmětné skupiny nemají ještě chápání natolik vyvinuté a rozvinuté pro takovéto uvědomění a dosažení tohoto vnitřního poznání zamyšlením. V tom je tedy náš úkol: vést děti k zvnitřnění prožitku ve spojení s Kristem.

To do jaké míry budou tyto přeupravené pobožnosti působit na dětskou spiritualitu a jejich duchovní život je otázkou. Přáním by bylo, aby jejich působení bylo natolik příznivé, že by se děti k těmto pobožnostem nejen rády vracely, ale také hledaly jiné možnosti a způsoby poznání Krista ve svém životě.

Pobožnosti, mají svůj počátek v láskyplném vztahu na Boha, na potřebě tuto lásku nějak vyjádřit a projevit, mohou být inspirovány jinými pobožnostmi, písmem svatým a také inspirováním Duchem Svatým. Jejím předmětem je vždy Bůh ve společenství svatých, ke kterému se pobožnost upíná, jemu předkládá své prosby, skládá díky, chvály a velebí jej, někdy právě prostřednictvím svatých pobožností vzývaných nebo někdy se obrací na svaté s prosbou o přimluvu u Boha a o pomoc v nejrůznějších situacích a potřebách.

Z hlediska dětí má velký význam, konání těchto pobožností ve farní rodině, ve skupině většího počtu lidí, kde jsou vtahováni do celého dění a příkladem ostatních věřících; příkladem úcty, lásky a pokory, a vědomí, že náleží a jsou láskyplně přijímáni mezi dospělé, se kterými se společně modlí, dětem otevírá další možnosti vlastního náboženského projevu.

V době minulého režimu a v dobách předchozích bylo v naší zemi mnohem více víry a také praktikujících věřících. Jistě ale také skutečnost nejistoty a strachu o život způsobili, že se lidé v minulých dobách více obraceli k Bohu k jediné jistotě a ochránci v nejistém světě. Proč však dnes tolik lidí od víry odpadá, je to snad pominutím dřívějších hrozeb a obav z nich nebo volností, kterou dnes lidé požívají, snadnějším životem nabízejícím tolik možností vlastního vyjádření, zábavy a pokušení a víra, respektive zásady a postoje z ní plynoucí by toto vše jen redukovalo na zdravou formu a přiměřené množství?

Pak by tedy bylo potřeba se něčeho vzdát a něco si odepřít. Je-li však svědomí a vědomí člověka natolik zatřené světem, obrazy a pokušením, které jsou nám denně vnucovány médii a sdělovacími prostředky, pak jen těžko dokáže takové zmatené svědomí rozpoznat co je pravé, dobré, správné a morální, najít v sobě sílu a postavit se na odpor a nenechat se tím vším strhnout a ovládnout.

Přesto tedy, že děti minulých generací mohli mít ve svých rodinách velice příhodné podmínky pro rozvíjení, prohlubování a upevňování svého duchovního života. Mnozí i přesto po letech od víry odpadli. A právě tak mnohé děti, přesto že neměli takové náboženské základy nebo neměli vůbec žádné, nakonec dospěli svým životem k Bohu a jsou velmi dobrými katolíky. Zde je vidět, že i když má rodina a výchova v ní na dítě velmi velký vliv ohledně utváření jeho myšlení a nábožnosti, není zcela jediným faktorem, který duchovní život dítěte, později i dospělých lidí, ovlivňuje. Mnohdy zasáhne těžká životní událost nebo zkušenost, nenadálý velmi silný citový prožitek nebo také i Boží prozřetelnost.

Neměla by tedy veškerá výchova zůstat pouze na rodičích, vždy ani oni nejsou s dětmi plných dvacet čtyři hodin denně, ale na dítě mladšího školního věku působí celá řada vlivů mimo domov a rodinu: jsou to spolužáci, škola a dění v ní, kamarádi, ostatní lidé a celkově dění ve světě. Proto by děti měli vidět příklad a mít podporu ze strany vrstevníků, že i v běžném životě a právě v něm a ne jen v kostele je potřeba vést život plynoucí z víry, dodržující příkázání a žijící podle evangelia.

A pak zde mohou pomoci právě pobožnosti pro děti, kde právě ve spojení s vrstevníky ale i dospělými v bezpečném prostředí bez posměchu a urážek mohou rozvíjet svůj vztah na Boha, svou nábožnost, vedoucí k prohloubení jejich duchovního života, který se může svým působením projevit také v každodenním životě k obohacení společnosti a k potěše a spáse vlastní duše.

Seznam použité literatury:

- ADAM, Adolf. *Liturgický rok; historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-269-1.
- ALLEAU, R. *O povaze symbolů: Úvod do obecné symboliky*. Příbram: Malvern, 2006. ISBN 978-808672-34-6.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.
- BIEDERMANN, H. *Lexikon symbolů*. Beta, 2008. ISBN: 978-80-7306-362-7.
- HANUŠ, J. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-036-25.
- HŘÍCHOVÁ, M. NOVOTNÁ, L. MIŇHOVÁ, J. *Vývojová psychologie pro učitele*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 2000. ISBN 80-7082-626-6.
- GEERTZ, C. *Interpretace kultur*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-89-3.
- KOVÁŘ, D. *Římov historie obce a poutního místa*, Obecní úřad Římov, 1998. ISBN 80-238-2330-2.
- Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Direktář o lidové zbožnosti*, Karmelitánské nakladatelství 2007, ISBN: 978-80-7195-152-0.
- KORHEER, E. J. *Pedagogische Psychologie für Theologen. Entwicklungspsychologische Grundlagen*. Graz: Instit. Katechetik Religionspäd, 1990. ISBN: 3-900837-02-3.
- LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-075-6.
- MUCHOVÁ, L. *Bůh je jako mrakodrap*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1998.
- MUSIL, J. *Vývojová psychologie*, Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-361-7.
- ROYT, J. HYHLÍK, V. *Římov poutní areál a Loreta a kalvárií*, Velehrad: Historická společnost Starý Velehrad, 1995.

SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte v křesťanské rodině*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie školního dítěte*. Univerzita Karlova: Nakladatelství Karolinum, 1998. ISBN 382-050-98.

Internetové odkazy:

VOLNÝ, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, [cit. 2010-02-24]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz>>

Kořeny lidové zbožnosti. Katolický týdeník [online]. 2006, č. 29 [cit. 2010-2-03]. Dostupné na WWW: <http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4723&webSSID=0c93e6ed5f2cdd63dc7f8e47b7dce3ef>.

NOWICKI, P. J. Májová a lidová – nade vše – ...Kristova! *Signály* [online]. 2009 [cit. 2010-3-03]. Dostupné na WWW: <<http://www.sleepy.signalny.cz/0904/majova-a-lidova-nade>>.

Seznam příloh:

1. Některé obrazy z Mariánského modlení
2. Vybraná zastavení Pašijové cesty

Přílohy:

1. Některé obrazy z Mariánského modlení

POHŘEB MARIE PANNY

MARIA P. KORUNOVÁNA V NEBI

2. Vybraná zastavení Pašijové cesty

ABSTRAKT

BAUEROVÁ, K. *Tradiční prvky zbožnosti jako východisko k prohlubování duchovního života dětí v mladším školním věku*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčová slova: zbožnost, lidová zbožnost, tradice, poutě, mladší školní věk, duchovní život dětí

Diplomová práce představuje některé tradiční prvky katolické lidové zbožnosti v jejich historii i dnešní podobě a pomocí symbolů a znalostí dětské psychologie a dětského duchovního života se snaží poukázat na jejich využití v dnešní době.

V teoretické části je popsána dětská psychologie a zbožnost v mladším školním věku. Dále pak symboly se zaměřením se na některé významné pro praktickou část. A další kapitola tvoří tradiční prvky zbožnosti s detailnějším popisem některých z nich.

V praktické části jsou popsány a navrženy tři tradiční pobožnosti a to jak ve své původní podobě, tak v „nové“ podobě pro děti v mladším školním věku.

Abstract

Traditional elements of devoutness like a resource for deepening of younger school children's spiritual life

Keywords: devoutness, people devoutness, tradition, pilgrimage, younger school age, spiritual life, children

The dissertation represents some traditional elements of people catholic devoutness in their history and in present resemblance as well and with helping of symbols and knowledge of children psychology and children spiritual life it tries to show its utilization nowadays.

A teoretical part of the disertation describe children psychology and devoutness of younger scholl age children and also symbols aims to some of them which are significant for a practical part. Next chapter consists of traditional elements with their detailed description.

The practical part includes three suggestions of traditional devoutnesses and their description in their original traditional resemblance and in new reworked resembulance as well more suitable for younger scholl age children.